

**Smernice
potrošniškega
izobraževanja
odraslih
v Sloveniji**

Stanje in priporočila

GRUNDTVIG 4 - projekt CEAN

Education and Culture
Socrates

Smernice potrošniškega izobraževanja odraslih v Sloveniji

Stanje in priporočila

Urša Šmid Božičević
Stojan Kostanjevec

Zveza potrošnikov Slovenije
Strokovno združenje nutricionistov in dietetikov
Ljubljana 2006

Urša Šmid Božičević
Stojan Kostanjevec

Smernice potrošniškega izobraževanja odraslih v Sloveniji
Stanje in priporočila

Lektorica: Alenka Kepic Mohar
Angleški prevod: Tjaša Krisper Kutin
Recenzentki: Doc. dr. Verena Koch,
Breda Kutin
Oblikovanje in prelom: Črt Breskvar
Naslovnica: Isabell Farnleitner, Ad line, A-2481, Achau
Izdajatelj: Zveza potrošnikov Slovenije
Strokovno združenje nutricionistov in dietetikov

Tisk: Tiskarna Razvedrilo
Naklada: 200 izvodov
tiskano na recikliranem papirju

Pripravo je sofinancirala:

Tisk je financiralo Strokovno združenje
nutricionistov in dietetikov.

REPUBLIKA SLOVENIJA
Ministrstvo za gospodarstvo
URAD RS ZA VARSTVO POTROŠNIKOV

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

330.567.22:374.7(497.4)
366.5:374.7(497.4)

ŠMID Božičević, Urša

Smernice potrošniškega izobraževanja odraslih v Sloveniji :
stanje in priporočila / Urša Šmid Božičević, Stojan Kostanjevec. -
Ljubljana : Zveza potrošnikov Slovenije : Strokovno združenje
nutricionistov in dietetikov, 2006

ISBN 961-6345-07-9 (Zveza potrošnikov Slovenije)
1. Kostanjevec, Stojan
228408320

Kazalo

Consumer education of adults in Slovenia 5

- 1 Formal education 5
- 2 Non-formal and informal education 6
- 3 Legal basis 6
- 4 Guidelines for education of adults in practice 7
 - 4.1 Contents 7
 - 4.2 Target public, substantial needs and education providers 8
 - 4.3 Results 10
- 4 National recommendations 10

1 Potrošniško izobraževanje odraslih? 11

- 1.1 Evropska unija in slovenski potrošnik 11
- 1.2 Potrošnik in globalizacija 13
- 1.3 Potrošnik in demokracija 14
- 1.4 Vpliv na otroke 14
- 1.5 Potrošniki in gospodarstvo 14

2 Stanje na področju potrošniškega izobraževanja odraslih 16

- 2.1 Kratek zgodovinski pregled 16
- 2.2 Formalno izobraževanje 17
 - 2.2.1 Potrošniško izobraževanje v kurikulumu osnovne šole 18
 - 2.2.2 Potrošniško izobraževanje v kurikulumu srednje šole 19
 - 2.2.3 Potrošniško izobraževanje v visokošolskih študijskih programih 19
- 2.3 Neformalno in informalno izobraževanje 20
- 2.4 Evropski potrošnik in potrošniško izobraževanje 22
- 2.5 Organizacije in izobraževalne ustanove 23

3 Pravna podlaga	26
3.1 Ustava	26
3.2 Zakon o izobraževanju odraslih	27
3.2.1 Resolucija o nacionalnem programu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji do leta 2010	27
3.3 Zakon o varstvu potrošnikov	28
3.3.1 Resolucija o nacionalnem programu varstva potrošnikov 2006–2010	29
3.4 Zakon o varstvu okolja	31
3.4.1 Resolucija o nacionalnem programu varstva okolja 2005–2012 (ReNPVO)	31
3.5 Zakon o zdravstveni ustreznosti živil in izdelkov ter snovi, ki prihajajo v stik z živili	32
3.5.1 Resolucija o nacionalnem programu prehranske politike 2005–2010	32
3.5.2 Področje izobraževanja odraslih potrošnikov v Nacionalnem programu prehranske politike	33
4 Smernice za izobraževanje odraslih v praksi	35
4.1 Vpliv potrošniškega izobraževanja na znanje in vedenje posameznika	35
4.2 Izvajalci	37
4.3. Vsebina	38
4.4 Ciljna javnost, vsebinske potrebe in izvajalci	40
4.5 Vključitev vsebin v obstoječe predmete/tečaje in priprava novih predmetnikov/programov v tečajni obliki	41
4.6 Rezultati in evalvacija	44
4.7 Sistemska organizacija izobraževanja odraslih	45
4.8 Priporočila	45
5 Uporabljena in priporočena literatura	48

Consumer education of adults in Slovenia

One of the reasons, why the development of consumer education for adults is still in the early stage is the fact that socialists plan economy was replaced by a market economy only at the beginning of the 90s. In the years between the 2nd world war and the 90s, nobody wondered about the quality of chocolate, and whether washing powder protects the color of the fabric, they were grateful that they were able to buy it all.

In Slovenia, organised activities in the field of consumer education of adults began in the second half of the previous century. Before that, education was limited to isolated experiments; articles in women and farmers' magazines, and lectures, held for various women associations. In 1950s a Central Institute for Home Economics was established, the first organisation with one of the main goal to educate consumers. Its activities were aimed at educating women, mostly in the field of housekeeping, home, and nutrition. During the transition period (the beginning of 1990s), the activities of this Institute died out, as it was no longer able to satisfy the needs of modern consumer protection, demanded by the development of a market economy.

In 1980s and 1990, consumer education contents were included in some informal education programs, conducted by organisations for education of adults, but institutional development of consumer education of adult was still non-existent. The fact that education of adults was still generally poorly developed in the 1990s, posed an additional problem. In the second half of the 1990s, a planned establishment of development services, expert bodies, and organisations for adult education, began. Along with a better organised and constant informing of the public, the promotion of lifelong learning, and development of new programs and activities, the awareness regarding the meaning of education reached a wider circle of people.

1 Formal education

The most active institution in the field of formal education is the Faculty of Education in Ljubljana that conducts an undergraduate study program Biology and Home economics. This program educates future teachers of Home economics, qualified to teach in elementary schools. The program offers contents that introduce students to individual and family resource management: of food, money, time, living space, energy, and environment. Students, studying to raise and educate in the field of home economics must pay special attention to understanding the influence that political, social, economic, cultural and technological changes have on life, on development and use of human potentials for the benefit of the entire mankind, on development of equal possibilities for

education and work of both genders, and on development of an appropriate competence for life in families and in the society. Home economics combines sociology and science, which enables the students to develop a sense for a sustainable attitude towards environment.

2 Non-formal and informal education

The most active in the field of non-formal education is the Slovene Consumers Association (ZPS). Within a year after ZPS was established, it began publishing VIP, a classical consumer magazine without advertising, with articles, written by independent experts, and, being a member of ICRT, also with independent comparative quality tests. Since the beginning, ZPS has provided consumers with counseling, a direct source of information on legislation, rights, and quality of products. ZPS has had the most important role in non-formal consumer education in Slovenia in the last years. Consumers can find information in the magazine VIP, as well as in numerous brochures, leaflets, and in the last years, on the ZPS home page.

Slovenian National education institute also made a step forward by including consumer content in the education of multiplier teachers. The education content and the expert material were prepared in cooperation with representatives of the Faculty of Education and ZPS.

Civic education has gained on importance in the last few years, and that is why organisations that conduct educational programs would like to see contents from the field of consumerism within its frame. Contents from the field of consumer rights, food safety, safe use of internet, and product labeling, have become part of some programs, conducted by Open Universities, The Third Age University, and the Slovenian Institute for Technical Culture. However, the fact remains that these are mainly personal incentives by organizers of education programs, who realize that consumers need this knowledge to live better, and not the consequence of a institutional development and offer of educational contents.

3 Legal basis

Legal basis for consumer education of adults can be found in various sources. Law on education of adults, and a Resolution on national program of education of adults in the Republic of Slovenia until 2010, constitute a general legal framework for education of adults. The Law on consumer protection, the Law on protection of environment, and the Law on health and hygiene safety of foods, objects, and substances that come into contact with foodstuffs, constitute a more concrete legal basis for the field of consumer protection.

4 Guidelines for education of adults in practice

Consumer education of adults is not developed well in Slovenia. Since systematic approach does not exist on government level - that means that there is no continuous guarantee of means and conditions, the transfer of consumer contents into educational programs remains to be more a matter of personal interest, than a planned incorporation of the above mentioned contents into existing programs. A formal legal and financial basis that will guarantee the foundation for the change of curriculum must be ensured as soon as possible. It is also important that teachers start including new, consumer contents into their programs as we speak. We should also incorporate other participants both in the phase of debate, and in the phase of preparation and implementation of teaching content, who can offer important information, and also guarantee a direct contact with those consumers who are not part of formal education.

4.1 Contents

The field of consumer education is very extensive. Based on previous experience in the counseling and consumer education, these contents and goals can be divided into some main fields:

- Lifestyle (human values, human rights, the role of consumption in the modern world, active citizenship, equality of genders, environment protection).
- Consumerism (historical development of consumerism, consumption patterns, consumerism psychology, influence of modern technologies on consumerism, advertising).
- Consumer rights and obligations (legislation, contracts and general requirements, code of conduct).
- Consumption and environment (ecology, life cycle of products, ecological balance, ecological production and processing, waste management).
- Nutrition and health (healthy nutrition, ecologically produced food, product labeling and understanding food labels, patients' rights)
- New technologies (E-shopping, E-banking).
- Safety and quality (product safety, product labeling, quality control, independent comparative testing, genetically modified organisms).
- Consumer and globalization (global interdependence, international trade, distribution of sources, poverty, multinational companies, fair trade).
- Consumers and the future (sustainable development, and mainly sustainable consumption, alternative sources of energy).

4.2 Target public, substantial needs and education providers

In order to make consumer education as effective as possible, adults must not be treated like a uniform, homogenous group with equal needs. The contents of education must be adjusted to every individual group, each with special characteristics, which means that each has different needs in the field of consumer education (they are interested in different topics, and will be introduced to different methods and ways of education).

Young adults (high school and university students) - formal education

- **Contents:** Lifestyle, consumerism, consumption and environment, nutrition and health, new technologies, consumers and the future.
- **Education providers:** high schools and universities

Young adults (unemployed, 1st job-seekers) - informal education

- **Contents:** Consumer rights and obligation, consumption and environment, nutrition and health, new technologies, safety
- **Education providers:** Slovene Consumers Association, Open Universities, Slovene Adult Education Centre, other societies, and organisations, employment institutions, libraries.

Active citizens (i.e. parents, employees)

- **Contents:** Lifestyle, consumerism, consumer rights and obligations, nutrition and health, safety, consumer and globalization, consumers and the future, new technologies.
- **Education providers:** Slovene Consumers Association, education agencies, media, trade unions, libraries.

Older Adults (pensioners)

- **Contents:** consumerism, consumer rights and obligations, consumption and environment, nutrition and health, new technologies, safety, consumers and the future.
- **Education providers:** Slovene Consumers Association, Third Age University, pensioner societies, Social services.

People in rural areas

- **Contents:** consumerism, consumer rights and obligations, consumption and environment, nutrition and health, new technologies, safety, consumers and the future.
- **Education providers:** societies, Chamber of agriculture and forestry, working groups (e.g. rural women), and the Catholic Church.

People with special needs (e.g. handicapped, patients, suffering from chronic diseases)

- **Contents:** consumer rights and obligations, consumption and environment, nutrition and health, new technologies, safety, consumers and the future.
- **Education providers:** Slovene Consumers Association, patients' societies, community health centers, libraries.

Media (journalism), expert public, idols

- **Contents:** consumerism, consumer rights and obligations, consumer and globalization, consumers and the future.
- **Education providers:** Slovene Consumers Association, faculties, European consumer organisation, peer organisations.

Teachers can choose their own prepare and present materials approaches, but need to take into account that consumer education is very action-oriented. That means that after the education is completed, the students should be able to change their values and behavior and put into effect the things they learned in their own life. The goal is not to present a lot of information and to learn it by heart, but to stimulate and learn skills.

4.3 Results

Results of consumer education only become visible in a long term scale. Consumer education is supposed to actively contribute to a more just society and to sustainable development on local, national, and international level.

Generally, the basic results of consumer education should be:

- Knowledge of rights and obligations of consumers and citizens.
- Acquisition of skills that enable informed decisions.
- Socially responsible actions that, among other things, include: ecological responsibility, solidarity towards others, critical attitude towards various information, and active participation in the process of making a difference on the market and in the society.

4 National recommendations

- Preparation of a national plan for consumer education of adults.
- Active promotion of an interdisciplinary connection between various organisations that could join in in preparation of education.
- Stable financing of consumer education from public funds.
- Promotion of consumer content within already existing subjects in formal education.
- Promotion of consumer content within already existing seminars, courses, and education in the field of non-formal education.
- Promotion of consumer content in the field of informal education.
- Consumer content needs to be assigned an important place in promotion of lifelong learning.
- Organised consumer education of unemployed and job-seekers.
- Positive example by the government: the government and public companies should promote sustainable aspect of consumption.
- Direct phone consumer counseling should only represent a supplementation of informing and educating consumers.

1 **Potrošniško izobraževanje odraslih?**

Potrošniki smo danes postavljeni pred velike izzive, zato tudi odgovori na potrošniška vprašanja niso več preprosti. Na trgu je nepregledna množica izdelkov in oglasi nas prepričujejo, da jih nujno potrebujemo. Težave predstavlja že to, kako v množici (skoraj enakih, a vendar različnih) izdelkov izbrati tistega, ki je za nas in našo družino res potreben in primeren, kako razumeti navodila za uporabo, pogodbene pogoje pri najemu posojila in kaj nam povedo oznake na živilu. Seveda sodoben, osveščen potrošnik ne teži le k optimalnemu zadovoljevanju svojih potreb, ampak skuša pri potrošnji upoštevati tudi vidik varovanja okolja in pravičnega plačila delavcev, ki so izdelek naredili.

V zadnjem času pa aktivni potrošnik ni le tisti, ki s svojo izbiro vpliva na stanje na trgu, ampak se vključuje tudi v dialog in razpravo med vsemi udeleženci na trgu. Tako prispeva k spremembi politike, večji preglednosti poslovanja in promociji trajnostnega vidika proizvodnje in potrošnje.

1.1 **Evropska unija in slovenski potrošnik**

Tudi vstop v Evropsko unijo Slovencem prinaša številne izzive. “Domači” trg je postal nekajkrat večji, vendar poleg priložnosti prinaša tudi pasti. Uvoz izdelkov je sicer lažji, vendar ne predstavlja le večje izbire in nižjih cen, pač pa tudi večje število izdelkov slabše kakovosti, ki so morda celo nevarni za uporabo. Seveda lahko brez omejitev kupujemo tudi v drugih državah članicah, toda kako uveljaviti reklamacijo, če gre kaj narobe? In tu je še evro ... – je bilo s preračunom vse v redu?

V Evropski uniji že od vsega začetka namenjajo pozornost zaščiti potrošnikov in posledično tudi njihovem izobraževanju. Že v Rimski pogodbi (Treaty of Rome), s katero so leta 1957 ustanovili Evropsko gospodarsko skupnost, predhodnico EU, so zapisali, da je eden izmed ciljev skupnosti izboljšanje življenja in zaposlitvenih možnosti državljanov. Zapisano je tudi, da se bo skupnost zavzemala za uravnotežen razvoj, večjo stabilnost in izboljšanje življenjskih pogojev njenih prebivalcev.

Odgovorni v Evropski uniji se že dolgo zavzemajo za potrošniško izobraževanje potrošnikov. Že leta 1973 je Svet Evrope izdelal načrt za obveščanje in varstvo potrošnikov, ki je vključeval tudi vidik izobraževanja (Rezolucija 543, European Consumers Protection Charta). V tem dokumentu se je prvič pojavila tudi definicija potrošnika, to naj bi bila “oseba, kateri prodajajo izdelke ali storitve za osebno rabo”.

Kot potrošniške pravice pa so določene:

- pravica do povrnitve povzročene škode zaradi nevarnega izdelka ali storitve,
- pravica do obveščeniosti in izobraževanja,
- pravica do zastopanosti.

Dve leti pozneje (OGCE, C92/1, 1975) so razpon pravic razširili na pet glavnih kategorij:

- pravica do zdravja in varnosti,
- pravica do varstva potrošnikovih ekonomskih interesov,
- pravica do povrnitve povzročene škode,
- pravica do obveščeniosti in izobraževanja,
- pravica do zastopanosti.

V Maastrichtski pogodbi, ki je bila podpisana leta 1992, je zapisano, da bo EU “prispevala k doseganju zadovoljive ravni varstva potrošnikov ... in spodbujala aktivnosti, ki podpirajo varstvo zdravja in ekonomskih interesov potrošnikov ter zagotavljajo ustrezno obveščeniost”.

Amsterdamska pogodba (1997, člen 153) pomeni nadgradnjo v razvoju potrošniškega izobraževanja. V tem dokumentu niso zapisana le pravila, ampak je deklarirana tudi aktivna vloga EU, saj bo “EU prispevala in spodbujala” varstvo potrošnikovega zdravja, varnosti in ekonomskih interesov ter prispevala k promociji potrošnikovih pravic, izobraževanja in organiziranja z namenom doseganja višje ravni zaščite.

Od Amsterdamske pogodbe naprej je Evropska komisija sprejela vrsto akcijskih načrtov, katerih cilj je izboljšanje položaja potrošnikov in njihovega zdravja. V zadnjem načrtu (2007–2013, sprejet je bil 6. aprila 2005) so za najpomembnejše opredelili naslednje cilje:

- zaščita potrošnikov pred nevarnostmi, ki niso pod nadzorom državljanov in ki jih posamezne države same ne morejo učinkovito obvladovati,
- izboljšanje sposobnost državljanov, da se bodo lahko sami odločali o svojem zdravju in potrošniških interesih,
- vključitev ciljev varovanja zdravja in pravic potrošnikov tudi v vse druge politike.

Te cilje so tudi konkretizirali. Tako so na področju zdravja najpomembnejši:

- varovanje državljanov pred zdravstvenimi nevarnostmi,
- promocija bolj zdravega načina življenja,
- preprečevanje vzrokov za nastanek najpogostejših bolezni, podpora čim učinkovitejšim in uspešnejšim zdravstvenim sistemom v državah članicah,
- zagotavljanje podatkov s področja zdravstva.

Na področju varovanja pravic potrošnikov:

- zagotavljanje visoke ravni varstva potrošnikov ne glede na to, v kateri državi članici živijo, potujejo ali kupujejo, na področju zagotavljanja varnosti in zaščite njihovih ekonomskih interesov,
- izboljšanje sposobnosti potrošnikov, da bodo lahko uveljavili svoje pravice.

Izobraženi potrošniki so temelj uspešnega gospodarstva in boljšega načina življenja. Pripadnost tem ciljem se ne kaže le na deklarativni ravni, ampak EU tudi v praksi finančno podpira (nacionalne in mednarodne) projekte na področju izobraževanja in obveščanja potrošnikov.

1.2 Potrošnik in globalizacija

Globalizacija je na področje potrošnje prinesla številne spremembe. Pred desetletjem ali dvema smo se spraševali, ali se velikim mednarodnim podjetjem splača izdelovati izdelke v oddaljenih deželah, kako leto pozneje smo se nejeverno spraševali, ali so ti izdelki res enake kakovosti kot tisti, izdelani v državah, ki jih bolje poznamo in so nam bližje, sedaj pa vemo, da se veliko tovrstnih izdelkov izdelava v razmerah, ki niso vredne ljudi. Si tega res želimo?

Seveda ne, in na srečo smo sodobni potrošniki občutljivi tudi za ta vidik potrošnje. In imamo moč, da s svojim načinom potrošnje na bolje spremenimo ne le svoje življenje, ampak tudi življenja drugih.

Že pred več kot dvajsetimi leti se je v Združenih narodih začelo govoriti o pomembnosti potrošniškega izobraževanja, državljanske aktivnosti in okoljske osveščenosti. Leta 1992 so vlade in nevladne organizacije, ki so se udeležile vrha v Rio de Janeiru, v Agendi 21 zapisale, da je izobraževanje eno najpomembnejših področij pri doseganju ciljev trajnostnega razvoja. Tudi sedanji generalni sekretar Združenih narodov Kofi Anan je že leta 1999 spregovoril o pomembnosti potrošniškega izobraževanja (The Global Pact): "... akademske in nevladne organizacije imajo pomembno vlogo pri doseganju ciljev trajnostne potrošnje. Po eni strani so pomembne raziskave, da bi bolje osvetlili tehnični in sociološki vidik potrošnje, po drugi strani pa imajo nevladne organizacije pomembno vlogo pri promociji trajnostne potrošnje in spodbujanju dialoga.

Skupaj lahko obveščajo in osveščajo potrošnike o trajnostnem vidiku potrošnje ...” Združeni narodi tudi v zadnjih letih namenjajo precej pozornosti trajnostnemu razvoju, še posebej spreminjanju vzorcev proizvodnje in potrošnje. Raziskovalne organizacije, formalno izobraževanje in nevladni sektor imajo pri tem še posebej pomembno vlogo.

1.3 Potrošnik in demokracija

Potrošniško izobraževanje prispeva k večji individualni aktivni vključenosti v družbo. Izobraženi potrošniki poznajo svoje pravice kot državljani in potrošniki ter vedo, kako jih uveljaviti. Izobraževanje spodbuja konstruktivni dialog med udeleženci, potrošniki pa so sposobni uporabiti (izrabiti) politične instrumente, javno debato ali odzive na trgu kot dejavnike, s katerimi spodbujajo spremembe.

1.4 Vpliv na otroke

Odrasli nismo samo “odločevalci” o nakupih, ampak pomembno vplivamo tudi na svoje otroke. V našem šolskem sistemu je (pre)malo sistematičnega seznanjanja otrok in mladine s potrošniškimi temami. Otroci svoje potrebe, želje in navade izoblikujejo predvsem pod vplivom vrstnikov in vzornikov, kar s pridom izkoriščajo oglaševalci. Starši smo tu v nezavidljivem položaju, ker se nekaterim željam enostavno ne moremo in ne znamo razumno upreti. Tudi zato potrebujemo več informacij.

1.5 Potrošniki in gospodarstvo

In nenazadnje: prevelika zadolženost prebivalstva, nezdrav način življenja, zastareli in nevarni izdelki na trgu ter onesnaževanje okolja predstavljajo tudi gospodarski problem. Dejstvo je, da so boljše izobraženi potrošniki “koristni tudi za gospodarstvo in državo”. Ni naključje, da dokumenti o pomenu vseživljenjskega učenja, ki so jih pripravili pri OECD, poleg poudarjanja večje pismenosti in sposobnosti računanja spodbujajo tudi “zdravstveno pismenost”, “finančno pismenost” in “potrošniško pismenost” odraslega prebivalstva. To je dokaz, da je gospodarski razvoj tesno povezan z izobraževanjem odraslih.

Izobraženi potrošniki zahtevajo boljše izdelke in storitve ter s tem vplivajo na tehnološki razvoj in večjo konkurenčnost gospodarstva.

Izobraženi potrošniki so tudi pomembni ustvarjalci aktivnega državljanstva. Aktivnost pa ne pomeni samo poznavanja svojih pravic, ampak tudi dolžnosti in odgovornosti – do sebe, svojih najbližjih in družbe.

Hočete dokaz? Na trgu je vedno več kave, ki se prideluje v okviru katere izmed shem pravične trgovine, v Braziliji, največji pridelovalki kave na svetu, je kar ena šestina pridelovalcev kave vključena v katero izmed shem (Consumers International, 2005). Tako je zato, ker potrošniki po njej vedno več povprašujemo. Pridelovanje kave danes za številne ljudi ne pomeni več le životarjenja in uničevanja njihovega življenjskega okolja, ampak priložnost za boljše življenje. Imamo tudi možnost izbire pohištva iz zdravju prijaznih materialov, ekološko pridelane hrane in zelene elektrike. Lahko investiramo v finančne sklade, ki vlagajo v okolju prijazno industrijo, in se vozimo z avtomobili, ki porabijo manj bencina. Boljši izdelki so na trgu zato, ker jih zahtevamo potrošniki.

Pravična trgovina, ki si prizadeva za večjo enakopravnost v mednarodni trgovini, trenutno predstavlja le 0,01 % svetovne trgovine, a postaja najhitreje rastoči trg na svetu, saj prodaja izdelkov iz sheme pravične trgovine vsako leto naraste za približno 20 % (Vinkovič L., 2006).

Ni se nam treba ozirati čez prag: v Sloveniji je bilo pred slabimi desetimi leti le nekaj deset ekoloških kmetij, danes jih je že več kot 1700 (podatek za leto 2005). Na ekološki način – torej brez škodljivih posledic za okolje – je danes obdelanih približno 5 % zemlje. Potrošniki lahko s svojimi nakupnimi navadami vplivamo tudi na čistejše okolje v naši bližini.

Obvezno označevanje živil, ki vsebujejo gensko spremenjene snovi: zakonodaja je bila sprejeta (tudi) zato, ker smo potrošniki to glasno zahtevali. Potrošniki torej lahko vplivamo tudi na stanje na trgu. Zato se moramo učiti – da bomo lahko zastavljali prava vprašanja in zahtevali poštene odgovore.

2 Stanje na področju potrošniškega izobraževanja odraslih

2.1 Kratek zgodovinski pregled

Vzrok, da potrošniško izobraževanje ni bolje razvito, bi lahko našli tudi v dejstvu, da po 2. svetovni vojni do konca 80. let prejšnjega stoletja trg ponudbe in povpraševanja v Sloveniji ni (dobro) deloval. V določenih obdobjih so bili ljudje za nekatere dobrine, npr. čokolado ali pralni prašek, pripravljeni celo več ur celo stati v vrsti. Seveda se takrat niso spraševali o tem, kakšne kakovosti je čokolada in ali pralni prašek varuje barve tekstila, ampak so bili zadovoljni, da so izdelek sploh dobili. Sedaj smo potrošniki pred novo dilemo: ponudba je (skoraj) neomejena, kako torej izbrati najboljši ali najprimernejši izdelek zase? Kaj nam povedo oznake na izdelkih? Je cena pravi pokazatelj kakovosti in ali so ekološko pridelana jabolka res boljša od bleščeče rdečih iz velikih samopostrežnih trgovin? Res lahko ljudje s svojim načinom potrošnje vplivamo na čistejše okolje in pravičnejše plačilo delavcev, ki so izdelek naredili? In seveda nenazadnje: kako v izobilju ponudbe in vse večjih potrebah, ki jih ustvarjata družbeno okolje in oglaševanje, uravnotežiti družinski proračun?

Organizirano delovanje na področju izobraževanja odraslih potrošnikov se je v Sloveniji začelo v drugi polovici prejšnjega stoletja. Pred tem je bilo omejeno na posamezne poskuse – članke v časopisih za ženske ali kmete ter predavanja za različna združenja žensk. V 50. letih 20. stoletja pa je bil ustanovljen Centralni zavod za napredek gospodinjstva (CZNG) – prva organizacija, katere glavni namen je bilo prav izobraževanje potrošnikov. Njena dejavnost je bila usmerjena predvsem v izobraževanje žensk, zlasti na področju gospodinjstva, prehrane ter vzdrževanja doma. Na začetku je bila glavna naloga predvsem izboljšanje prehranskih navad, bivalne kulture in ekonomike v individualnih in kolektivnih gospodinjstvih, kasneje pa se je dejavnost razširila tudi na področje obveščanja in svetovanja potrošnikom. Leta 1965 je CZNG v sodelovanju z laboratoriji Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru, Zavodom za zdravstveno in socialno varstvo, inšpekcijskimi službami in strokovnjaki za posamezna področja blaga začel izvajati primerjalna testiranja izdelkov široke potrošnje. Potrošnike je izobraževal tudi prek razstav, predavanj in tiskanega gradiva, ki je izhajalo predvsem ob razstavah. Lastnega časopisa ali publikacij, ki bi izhajale redno, ni imel. V času prehoda v novo družbeno ureditev (začetek 90. let prejšnjega stoletja) je dejavnost CZNG zamrla, saj ni več zadovoljevala potreb modernega varstva potrošnikov, ki ga zahteva razvoj tržnega gospodarstva. Navkljub dejstvu, da je CZNG deloval pod vplivom političnih interesov in z denarno podporo podjetij, ponudnikov na trgu, je imel pomembno vlogo pri osveščanju slovenskih potrošnikov, predvsem žensk.

Vsebine s področja potrošništva so v 80. in 90. letih počasi začele v programe neformalnega izobraževanja vključevati tudi druge organizacije, ki so se ukvarjale z izobraževanjem odraslih, vendar pa o načrtnem razvijanju izobraževanja odraslih potrošnikov ne moremo govoriti.

Dodatno težavo je predstavljalo tudi dejstvo, da v začetku devetdesetih let izobraževanje odraslih na splošno ni bilo dobro razvito. V drugi polovici devetdesetih let so začeli načrtno ustanavljati razvojne službe, strokovne organe in organizacije za izobraževanje odraslih. Z organiziranim in stalnim obveščanjem javnosti, promocijo vseživljenjskega učenja ter razvojem novih programov in dejavnosti je zavest o pomenu izobraževanja dosegla širši krog ljudi. Kljub vedno večjemu številu odraslih, ki se izobražujejo, pa so izobraževalni programi precej neenakomerno porazdeljeni in dostopni: medtem ko izobraževanje v večjih mestih ni vprašljivo, pa je za prebivalce okolij, ki so oddaljeni od mestnih središč, izobraževanje precej težje dostopno. Sicer pa se v zadnjih letih povečuje zlasti vključevanje odraslih v izobraževanje za pridobivanje višjih stopenj javno veljavne izobrazbe.

2.2 Formalno izobraževanje

V zadnjih letih se spoznanje o pomembnosti izobraževanja potrošnikov vedno bolj širi. Zdi se, kot da sedaj ni več vprašanja "Zakaj sploh?", ampak bolj "Kako in kje?". Kaže, da se vsi zavedamo pomena potrošniškega izobraževanja, a preprosto ne vemo, kaj z njim narediti in kam ga uvrstiti.

Na področju formalnega izobraževanja je nedvomno najbolj dejavna Pedagoška fakulteta v Ljubljani, ki izvaja dodiplomski študijski program, smer biologija – gospodinjstvo. Na omenjeni smeri se za poučevanje gospodinjstva v osnovni šoli izobražujejo bodoči profesorji in profesorice gospodinjstva. V okviru študijskega programa študentje osvajajo znanja, ki obsegajo identifikacijo, analizo in reševanje problemov vsakdanjega življenja družine in njene vloge v okolju in družbi, katere del je. Študijski program ponuja vsebine, ki posameznika vodijo k poznavanju individualnega in družinskega upravljanja z viri: s hrano, z denarjem, s časom, z bivalnim prostorom, energijo in okoljem. Študenti, ki se izobražujejo za vzgojo in izobraževanje na področju gospodinjstva, morajo biti posebno pozorni predvsem na razumevanje vpliva političnih, socialnih, ekonomskih, kulturnih in tehnoloških sprememb na življenje, razvijanje in izrabljanje človekovih potencialov v dobro vsega človeštva, razvijanje enake možnosti za izobraževanje in delo obeh spolov ter za razvijanje ustrezne človeške, demokratične in delovno-tehnične usposobljenosti ljudi za življenje v družinah in družbi. V študiju gospodinjstva se prepletata družboslovno in naravoslovno področje, kar posamezniku omogoča, da razvija čut za trajnostni odnos do okolja in bivanja.

Katedra za gospodinjstvo sodeluje z različnimi domačimi in mednarodnimi organizacijami ter pripravlja različna srečanja in raznovrstna neformalna izobraževanja, s področja prehrane in prehranskega izobraževanja. Sodeluje pri usposabljanju različnih strokovnjakov, ki se ukvarjajo s promocijo zdravnja in zdravega načina prehranjevanja, ter se tako posredno in neposredno vključuje v izobraževanje odraslih potrošnikov. Pedagoška fakulteta se je aktivno vključila tudi v evropski projekt Grundtvig 4 z naslovom Mreža za potrošniško izobraževanje odraslih, v katerem sodeluje tudi Zveza potrošnikov Slovenije.

Katedra sodeluje tudi pri izobraževanju multiplikatorjev za potrošniško izobraževanje. Projekt, katerega nosilec je Zavod za šolstvo, je namenjen dodatnemu izobraževanju učiteljev, ki po uspešno zaključenem usposabljanju lahko izobražujejo druge učitelje. Multiplikatorji so v projektu osvojili nova znanja s področja aktivnega poučevanja in se seznanili s potrošniškim izobraževanjem in z varstvom potrošnikov. Na podlagi tega projekta se je izoblikovala razširjena skupina učiteljev, ki vključuje potrošniško izobraževanje v predmet gospodinjstvo.

2.2.1 Potrošniško izobraževanje v kurikulumu osnovne šole

Učenci devetletne osnovne šole se srečujejo s potrošniškim izobraževanjem pri različnih predmetih. V prvem triletju učenci pri predmetu spoznavanje okolja razvijajo odgovoren odnos do naravnega, kulturnega in družbenega okolja ter se seznanjajo s pomenom in načinom ohranjanja zdravnja. Že v zgodnjem obdobju obveznega šolanja se seznanijo s pomenom denarja in z njegovo uporabnostjo. V drugem triletju se obravnavajo vsebine, povezane s trajnostnim odnosom do okolja in z zdravim načinom življenja, predvsem pri predmetu naravoslovje in tehnika.

Največji del potrošniškega izobraževanja se pojavi v 5. in 6. razredu devetletne osnovne šole pri pouku gospodinjstva. Učenci se učijo o odnosih in razmerjih med psihofizičnimi, čustvenimi, ekonomskimi, socialnimi in estetskimi potrebami človeka. Vsebine so obravnavane v okviru doma, družine in gospodinjstva, v okviru tržnih možnosti ter samooskrbe, s posebnim poudarkom na izobraževanju potrošnikov kot uporabnikov dobrin in storitev. Učenci se učijo o razmerjih med denarnimi prihodki in izdatki za obleko, stanovanje, hrano in druge dobrine.

Obravnavani tematski sklopi

Vsebine pri pouku gospodinjstva so razdeljene v štiri tematske sklope:

- ekonomika gospodinjstva,
- tekstil, oblačenje in obutev,
- bivanje in okolje ter
- hrana in prehrana.

Cilji in temeljni standardi znanja, ki jih osvoji učenec pri predmetu gospodinjstvo, so usmerjeni predvsem v oblikovanje posameznika, ki bo sposoben smotrno uporabljati različne življenjske dobrine, hkrati pa bo znal odgovorno ravnati s svojim zdravjem in z okoljem.

2.2.2 Potrošniško izobraževanje v kurikulumu srednje šole

Srednješolski izobraževalni programi ne predvidevajo posebnega formalnega potrošniškega izobraževanja. Izobraževalne vsebine, ki so pomembne za sodobnega potrošnika, se lahko pojavijo pri nekaterih obveznih in izbirnih predmetih, niso pa neposredno povezane s potrošniškim izobraževanjem. Najpogostejše vsebine, ki pa niso vključene v vse srednješolske izobraževalne programe, obravnavajo zdravje, živila ter trajnostni odnos do okolja. Dijaki ekonomskih srednješolskih programov se seznanijo predvsem z vsebinami, ki so povezane z upravljanjem finančnih sredstev. Pomanjkljivost programov se kaže zlasti v tem, da srednješolski programi ne vključujejo obveznih oziroma izbirnih vsebin, ki bi obravnavale temeljne dolžnosti in pravice s področja varstva potrošnikov, kot to predvideva tudi Zakon o varstvu potrošnikov.

2.2.3 Potrošniško izobraževanje v visokošolskih študijskih programih

Podobno kot v srednješolskih izobraževalnih programih tudi visokošolski študijski programi ne vključujejo posebnih vsebin, ki bi bile namenjene potrošniškemu izobraževanju. Različni študijski programi sicer obravnavajo vsebine, ki so posredno povezane z izobraževanjem potrošnikov, vendar ponovno izpadejo predvsem vsebine, ki bi obravnavale področje varstva potrošnikov.

Na Ekonomski fakulteti v Ljubljani je v študijski program vključen predmet obnašanje potrošnikov, pri katerem se študentje seznanijo s pravicami in z varstvom potrošnikov v Sloveniji, Evropi in svetu. Seznanijo se s slovenskimi in tujimi potrošniškimi združenji, organizacijami ter potrošniško zakonodajo. Interdisciplinarna znanja pa so študentom predstavljena predvsem z vidika teoretičnih izhodišč trženja izdelkov in storitev.

Na Pedagoški fakulteti v Ljubljani se izvaja študijski program gospodinjstvo, ki študente dvopredmetnega študija biologija – gospodinjstvo usposablja predvsem za poučevanje obveznega osnovnošolskega predmeta gospodinjstvo in dveh izbirnih predmetov: načini prehranjevanja in sodobna priprava hrane. Glede na vsebine, ki so predvidene v učnem načrtu za predmet gospodinjstvo, se študentje v času študija usposobijo za poučevanje omenjenih vsebin.

Študijski program vključuje temeljne pedagoške predmete (psihologija, sociologija, didaktika, metodologija gospodinjstva, izobraževanja ...) ter predmete stroke, ki obravnavajo področja prehrane, ekonomike, socioloških vidikov družine, bivalnega okolja ... Z bolonjsko prenovo študijskih programov bodo v program gospodinjstva vključene nove vsebine, ki bodo namenjene tudi potrošniškemu izobraževanju.

2.3 Neformalno in informalno izobraževanje

Pri krepitevi zavedanja o pomenu izobraževanja potrošnikov ima pomembno vlogo Zveza potrošnikov Slovenije (ZPS). Že prvo leto delovanja je začela izdajati revijo VIP, ki je klasična potrošniška revija: brez oglasov, z avtorji člankov, ki so neodvisni strokovnjaki, kot članica ICRT pa objavlja tudi neodvisne primerjalne teste kakovosti. Vsa leta delovanja potrošnikom zagotavlja svetovalno pisarno, kjer lahko neposredno dobijo informacije o zakonodaji, pravicah, pa tudi o kakovosti izdelkov in storitev. ZPS ima na področju neformalnega izobraževanja potrošnikov v Sloveniji v zadnjih letih najpomembnejšo vlogo. Revija VIP, številne brošure in zloženke ter v zadnjih letih spletna stran so glavni viri informacij za potrošnike.

Vključevanje v Evropsko unijo je ponudilo priložnost za sodelovanje na področju izobraževanja potrošnikov s tistimi, ki se s tem ukvarjajo že dalj časa in bolj sistematično kot do tedaj v Sloveniji. Tako je bila leta 2001 Zveza potrošnikov Slovenije povabljen k sodelovanju pri projektu Potrošniško izobraževanje za odrasle (CEA: Consumer Education for Adults), ki je bil leta 2004 izbran za najboljši projekt v Evropski uniji na področju izobraževanja odraslih. Eden izmed rezultatov projekta je priručnik za učitelje, ki je izšel tudi v slovenščini in odrasle seznanja s temami s področja potrošništva. Od leta 2004 Zveza potrošnikov Slovenije sodeluje z Evropsko komisijo, Generation Europe in Zavodom Republike Slovenije za šolstvo pri pripravi rokovnika za srednješolce "Izbiraj z glavo". Dobijo ga vsi dijaki zaključnih letnikov srednjih šol. Leta 2004 sta se Zveza potrošnikov Slovenije in Pedagoška fakulteta iz Ljubljane pridružili projektu Mreža za potrošniško izobraževanje odraslih (CEA – N: Consumer Education for Adults – Network).

Napredek v predstavljanju vsebin s področja pravic potrošnikov je v letu 2005 dosegel tudi Zavod Republike Slovenije za šolstvo, ki je v izobraževanja za učiteljice multiplikatorke uvedel potrošniške vsebine. Pri pripravi vsebine izobraževanja in strokovnih gradiv so sodelovali tudi predstavniki Pedagoške fakultete v Ljubljani in Zveze potrošnikov Slovenije.

V zadnjih letih postajajo vsebine državljanske vzgoje vedno pomembnejše, zato organizacije, ki izvajajo izobraževalne programe, skušajo vanje umestiti tudi nekatere vsebine s področja potrošništva. Teme s področja pravic potrošnikov, varne hrane, varne uporabe interneta ali označevanja izdelkov se pojavljajo v nekaterih programih, ki jih izvajajo npr. ljudske univerze, univerze za tretje življenjsko obdobje ali Zavod za tehniško kulturo Slovenije. A še vedno gre za bolj ali manj osebno zavest organizatorjev izobraževanj o tem, da so to znanja, ki jih potrebujemo, da bi bolje živeli, in ne za načrtni pristop razvijanja in ponujanja izobraževalnih vsebin.

O specifičnih temah s področja varstva potrošnikov odraslim ponujajo informacije tudi nekatere druge organizacije. Tako lahko npr. bodoči starši na materinski šoli izvedo tudi nekaj o varnih igračah in izdelkih za otroke, vendar je izbira vsebine prepuščena organizatorjem, zato se teme s področja varnosti in kakovosti izdelkov pojavljajo le v tistih materinskih šolah, v katerih organizatorji presodijo, da je to za bodoče starše pomembno in koristno.

Pomembno je, da izobraževanje začnemo že v osnovni šoli, saj otroci že v teh letih izoblikujejo prve vzorce osebne potrošnje in ga v vseh prihodnjih življenjskih obdobjih sistematično nadgrajujejo in dopolnjujejo – tako na formalni, neformalni in informalni ravni.

Formalno, neformalno, informalno

Formalno izobraževanje omogoča pridobitev javno veljavne izobrazbe, poklicno kvalifikacijo ali javno veljavno listino. Neformalno izobraževanje je namenjeno pridobivanju, obnavljanju, razširjanju, posodabljanju in poglobljanju znanja, vendar se ne dokazuje z javno veljavno listino. Informalno izobraževanje pogostokrat imenujemo tudi priložnostno učenje – to je pridobivanje pomembnih informacije iz različnih javnih sredstev obveščanja (televizija, radio, časopisi, internet ...).

2.4 Evropski potrošnik in potrošniško izobraževanje

Odrasli potrebujejo potrošniško izobraževanje na formalni in neformalni ravni. V državah, kjer formalno izobraževanje ne vsebuje potrošniških vsebin, potrošniki pa nimajo dovolj časa, da bi se vključevali v posebne programe izobraževanja, je najuspešnejše neformalno potrošniško izobraževanje.

Tematski sklopi, ki jih je treba vključevati v slovensko in evropsko potrošniško izobraževanje, obravnavajo področja **državljskih pravic, zdravja, osebnih financ in trajnostne potrošnje**. Posebno pozornost je treba nameniti izobraževanju prebivalstva v vaškem okolju, starejšim prebivalcem, osebam z nizko stopnjo izobrazbe, ljudem s posebnimi potrebami ter ekonomskim imigrantom in azilantom.

Državljeni Evrope morajo postati dobro izobraženi potrošniki, ki bodo na podlagi lastnega znanja, stališč in veččin oblikovali kritičen in odgovoren odnos do svojih potreb. Vsak posameznik mora skrbeti za odgovoren odnos do lokalnega, narodnega in globalnega okolja, ki mu bo zagotavljal kakovostno življenje na kulturnem, socialnem, političnem in ekonomskem področju.

Drugo pomembno področje potrošniškega izobraževanja obravnava zdravje. Izobražen potrošnik oblikuje zdrav življenjski slog, ki zajema zdrav način prehranjevanja, zadosti gibanja in različne socialne aktivnosti, ki prispevajo k dobremu počutju ter ohranjanju in krepitvi zdravja. Potrošnik ima kot državljan pravico do ustrezne zdravstvene oskrbe. Za to sta dolžni poskrbeti država ter lokalna skupnost, sodelujejo pa lahko tudi različne organizacije. Poznavanje pravic bolnikov in drugih pravic s področja zdravja lahko pomembno prispeva k ustreznim skrbim za zdravje posameznika.

Odgovorno ravnanje z osebnimi financami potrošniku zagotavlja varno finančno prihodnost, kar vpliva tudi na njegovo socialno stanje. Skrbno usklajevanje potreb s finančnimi zmožnostmi, ki jih ima posameznik, pozitivno vpliva na osebno, družinsko in družbeno življenje. Finančno potrošniško izobraževanje potrošniku pomaga, da prepozna in rešuje osebne finančne težave, zna poiskati pomoč in svoja sredstva na ustrezen način oplemeniti.

Konflikt med interesi ekonomskega razvoja in interesi zaščite okolja po svetu ustvarja nasprotja. Pomemben del tega nasprotja je tudi potrošnja. Potrošnik ima izrazit vpliv na okolje, zato je smiselno, da se zaveda teh vplivov in vprašanj, ki jih povzroča s potrošnjo okolju na lokalni in globalni ravni. Trajnostno naravnan potrošnik pri sprejemanju odločitev za nakup upošteva trajnostni vidik varovanja okolja in se odloča na podlagi analize vpliva. Potrebna sta torej izobraževanje in osveščanje potrošnikov za trajnostno potrošnjo.

2.5 Organizacije in izobraževalne ustanove

Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Sektor za kmetijsko svetovanje

je nevladna stanovska organizacija, v kateri je članstvo kmetov in kmetijskih organizacij obvezno. Njena naloga je zastopanje interesov kmetijstva, gozdarstva in ribištva, svetovanje posameznikom in pravnim osebam, ki opravljajo kmetijsko, gozdarsko in ribiško dejavnost, ter pospeševanje gospodarnega in okolju prijaznega kmetovanja, gozdarstva in ribištva. Zbornica se aktivno ukvarja z izobraževanjem kmetijskih svetovalcev, ki svoje znanje posredujejo kmetom. Nekatere predstavljene vsebine posegajo tudi na področje varovanja pravic potrošnikov – gre predvsem za obveščanje o izboljšanju bivalnih in prehranskih navad, zdravja in ekonomičnega organiziranja kmetij. Velik poudarek namenjajo tudi varovanju okolja in trajnostnemu razvoju.

- **Potrošniško izobraževanje v praksi:** predavanja in svetovanja članom.

Mednarodni inštitut za potrošniške raziskave, MIPOR

MIPOR je bil ustanovljen leta 1993, ustanovila pa sta ga Zveza potrošnikov Slovenije (ZPS) in britanska potrošniška organizacija Which?. MIPOR je bil ustanovljen za strokovno podporo delovanju ZPS in se ukvarja s primerjalnim ocenjevanjem kakovosti izdelkov in storitev, z informacijsko dejavnostjo v podporo informiranju in izobraževanju potrošnikov ter raziskovalnim delom.

Aktivnosti MIPOR-ja pa niso osredotočene zgolj na Slovenijo, temveč tudi na Novo (Srednjo in Vzhodno) Evropo, kamor posreduje svoje izkušnje in izkušnje svojih partnerjev pri vzpostavljanju varstva potrošnikov in pri krepitevi nevladnih organizacij za varstvo potrošnikov.

- **Potrošniško izobraževanje v praksi:** Izdajanje revije za potrošnike VIP, brošur, organizacija seminarjev in delavnic, šolanje in izobraževanje ter strokovna pomoč zaposlenim v potrošniških organizacijah, predvsem iz Srednje in Vzhodne Evrope. Opravljanje primerjalnih testov kakovosti in številnih raziskav predvsem s področja zdravstva, bančništva, komunalnih storitev, stanovanjske problematike, turizma, varstva okolja in prehrane.

Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj

je strokovna nevladna organizacija, ki deluje v domačem in mednarodnem okolju, stremi k uveljavljanju trajnostnega razvoja v politikah in prispeva k vzpostavljanju ravnotežja med človekom in okoljem. Pri tem jo vodijo načela neodvisnosti od politike in interesov kapitala, kakovost opravljenega dela, poštenost, iskrenost in neposrednost. Umanotera organizira različne prireditve, na katerih opozarja na okoljsko problematiko, oblikuje pobude in odpira javne razprave s soočanjem različnih mnenj, z izdajanjem publikacij, poročil, raziskav ter elektronskih novic. Umanotera objavlja alternative uradnim dokumentom, obvešča in osvešča javnost ter tako sooblikuje javno mnenje.

- **Potrošniško izobraževanje v praksi:** predavanja, izdaja izobraževalnih brošur in zloženk, spletna stran, trgovina, kjer prodajajo izdelke, izdelane v okviru pravične trgovine.

Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta

izvaja dodiplomski študijski program, smer biologija –gospodinjstvo, kjer se izobražujejo bodoči profesorji in profesorice gospodinjstva, ki se usposabljaajo za poučevanje gospodinjstva v osnovni šoli. Študijski program ponuja vsebine, ki posameznika vodijo k poznavanju individualnega in družinskega upravljanja z viri: s hrano, z denarjem, s časom, z bivalnim prostorom, energijo in okoljem. V študiju gospodinjstva se prepletata družboslovje in naravoslovje, kar posamezniku omogoča, da razvija čut za trajnostni odnos do okolja in bivanja.

- **Potrošniško izobraževanje v praksi:** predavanja študentov, praktične in terenske vaje.

Zavod Republike Slovenije za šolstvo

deluje že 50 let in ima pomembno vlogo pri oblikovanju slovenskega šolstva na preduniverzitetni ravni. Skrbi za uvajanje sprememb v vzgojno-izobraževalnem sistemu, opravljal pa je tudi nadzor nad delom vzgojno-izobraževalnih ustanov. Nova zakonodaja je sicer ukinila nadzorno funkcijo Zavoda, a to po drugi strani prinaša možnosti za boljše, partnersko sodelovanje z vrtci, šolami in drugimi vzgojno-izobraževalnimi ustanovami ter za oblikovanje prožnejših, programsko-projektnih oblik delovanja. Po letu 2000 je Zavod RS za šolstvo postal pomemben dejavnik v procesu prenove vzgojno-izobraževalnega sistema. Skupaj z drugimi je snoval nove kurikularne rešitve, razvijal metode uspešnega prenašanja sprememb v vzgojno-izobraževalno prakso in oblikoval načrt spremljanja kurikula oz. programov in novosti v praksi. Organizira dodatno usposabljanje in izobraževanje vseh strokovnih delavcev v vrtcih in šolah, za vzgojitelje in učitelje pripravlja seminarje, simpozije, strokovne konference in študijska srečanja. Posebno pozornost namenja tudi internacionalizaciji slovenskega šolstva na vsebinski in izvedbeni ravni.

- **Potrošniško izobraževanje v praksi:** organiziranje izobraževanja za učiteljice gospodinjstva, multiplikatorke, kjer so bile predstavljene tudi potrošniške teme: splošno varstvo potrošnikov, zakonodaja, nakupovanje po internetu in prehrana.

Zveza potrošnikov Slovenije

je nevladna, neodvisna organizacija, ki potrošnikom pomaga pri uveljavljanju njihovih pravic. Že od ustanovitve, leta 1990 obvešča, svetuje in zastopa interese svojih članov in potrošnikov nasploh, saj je seznanjanje potrošnikov z njihovimi pravicami in vzpodbujanje zahtevnosti ter kritičnosti posameznega potrošnika ena najpomembnejših nalog društva. ZPS v vseh segmentih svojega dela spoštuje mednarodno sprejeta načela potrošniškega gibanja - neprofitnost in neodvisnost. Od leta 1991 izdaja revijo VIP, ki si je v tem času pridobila ugled tako med potrošniki kot v strokovni javnosti. Zbirka člankov, mednarodnih in domačih neodvisnih primerjalnih testov ter raziskav trga je izjemno pomemben vir neodvisnih informacij za nakupne odločitve in pripomoček pri uveljavljanju pravic potrošnikov. Pomemben vir informacij za potrošnike so tudi spletni portal, brezplačne brošure in seveda neposredno svetovanje potrošnikom v pravni pisarni. Sodeluje tudi z nekaterimi organizacijami, ki se ukvarjajo z izobraževanjem odraslih, saj so njeni strokovnjaki pogosto povabljeni na različna predavanja in izobraževanja.

- **Potrošniško izobraževanje v praksi:** svetovanje potrošnikom po telefonu in v pravni pisarni s področja potrošniške zakonodaje. Potrošnikom so na voljo tudi informacije o kakovosti izdelkov in storitev ter o pravicah bolnikov. Skupaj z Miporjem izdaja revijo VIP, brezplačne brošure in zloženke ter spletno stran.

3 Pravna podlaga

Pravno podlago za izobraževanje odraslih o temah s področja potrošništva lahko najdemo v več virih. Splošen zakonski okvir izobraževanja predstavlja Zakon o izobraževanju odraslih, na podlagi katerega je bila sprejeta Resolucija o nacionalnem programu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji do leta 2010. Za teme s področja potrošništva konkretno zakonsko podlago predstavljajo Zakon o varstvu potrošnikov, Zakon o varstvu okolja in Zakon o zdravstveni ustreznosti živil, predmetov in snovi, ki prihajajo v stik z živili.

Pravno podlago lahko najdemo tudi v evropski zakonodaji in predpisih. Načela varstva potrošnikov so temeljna pravna načela politike Skupnosti, ki so vključena v člen 153 Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti (PES), ki zagotavlja pravico do obveščенosti, pravico do izobraževanja in pravico do zastopnosti. Politika varstva potrošnikov je torej že leta 1997 s sklenitvijo Amsterdamske pogodbe postala avtonomna politika EU. Člen 153 PES tudi jasno opredeljuje pojem minimalne uskladitve (ki državam članicam pri prenosu direktiv Skupnosti dopušča ohranitev oziroma uvedbo strožjih ukrepov za zaščito potrošnikov, pod pogojem, da so ti v skladu s PES) in visoko raven varstva potrošnikov kot temeljno načelo politike varstva potrošnikov v Skupnosti.

Z vključitvijo varstva potrošnikov v splošne določbe Pogodbe o ustavi EU, ki narekuje, da se "pri opredeljevanju in uresničevanju drugih politik in aktivnosti EU upoštevajo zahteve varstva potrošnikov", je varstvo potrošnikov naredilo še korak naprej, saj naj bi ta določba zagotavljala ustavno jamstvo, da bodo izhodišča varstva potrošnikov vključena v vse druge politike EU, s čimer se politika varstva potrošnikov uvršča med horizontalne politike Skupnosti.

3.1 Ustava

Varovanje pravic potrošnikov ni le kategorija ekonomske politike za varovanje ekonomskih interesov potrošnikov, temveč gre za zagotavljanje določene ravni varstva pravic, varnosti in zdravja potrošnikov v okviru človekovih pravic. Že temeljna načela Ustave Republike Slovenije narekujejo predvidljivost pravnih razmerij, ustavno podlago pa ima tudi večina potrošniških pravic. Potrošniška pravica do pravnega varstva je zagotovljena z ustavno pravico do sodnega varstva (23. člen) in pravico do pritožbe ali drugega pravnega sredstva (25. člen). Tudi pravica do zastopnosti oziroma do združevanja potrošnikov v interesne skupine ima podlago v Ustavi Republike Slovenije (42. člen) in predstavlja eno od temeljnih političnih pravic in svoboščin. Kot je zapisano v Ustavi (57. člen), država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo ustrezno izobrazbo. Prav tako je z Ustavo Republike Slovenije zagotovljena pravica potrošnikov do zdravega življenjskega okolja (72. člen).

3.2 Zakon o izobraževanju odraslih

Je krovni zakon, ki ureja področje izobraževanja odraslih, formalnega in neformalnega. V 7. členu, ki govori o izobraževalnih programih, je zapisano, da odrasli pridobivajo znanja, spretnosti in veščine na posebnih izobraževalnih programih za odrasle in na delih izobraževalnih programov za mladino. Ti programi so namenjeni zviševanju splošnoizobraževalne in kulturne ravni prebivalstva, funkcionalnemu opismenjevanju, izpopolnjevanju znanja za delo in poklic, izobraževanju in usposabljanju brezposelnih, izobraževanju za demokracijo, učenju tujih jezikov, učenju slovenskega jezika za tujce, izobraževanju za kakovost življenja, izobraževanju za uveljavljanje posebnih pravic manjšin in odraslih s posebnimi potrebami in posebnih skupin ter drugemu splošnemu izobraževanju odraslih. Iz tega je razvidno, da se potrošniške teme lahko uvrstijo tudi v te programe.

Na podlagi tega zakona se sprejema tudi Resolucija o nacionalnem programu izobraževanja odraslih.

3.2.1 Resolucija o nacionalnem programu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji do leta 2010

Posebej je splošno izobraževanje odraslih opredeljeno v Resoluciji o nacionalnem programu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji do leta 2010.

Ta dokument določa temeljno usmeritev razvoja izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji, ki v socialnopartnerskem odnosu spodbuja in čim večjemu številu odraslih prebivalcev omogoča vključevanje v vseživljenjsko učenje.

Nacionalni program izobraževanja odraslih temelji na konceptu vseživljenjskosti učenja, ki je vodilo v razvoju izobraževalnih sistemov v Evropi in svetu. Glavni cilji države na področju vseživljenjskega učenja odraslih so tudi:

- zagotavljanje splošnega in nenehnega dostopa do učenja za pridobitev ali obnavljanje znanj in spretnosti, ki so potrebne za sodelovanje v družbi, temelječi na znanju, posebej upoštevajoč možnosti, ki jih nudijo storitve informacijske družbe;
- razvijati odprt, prilagodljiv in prehodni sistem izobraževanja in usposabljanja odraslih, ki bo vsakemu posamezniku oziroma skupini v vseh okoljih ponudil različne možnosti za izobraževanje in učenje ter priznavanje formalno, neformalno in informalno (naključno, priložnostno) pridobljenega znanja;
- razvijati učinkovite metode učenja in poučevanja odraslih ter uporabo informacijsko-komunikacijskih tehnologij in storitev informacijske družbe ter zagotavljati kakovostno izobraževanje in usposabljanje strokovnih delavcev;

- omogočati enostaven dostop do kakovostnega obveščanja in svetovanja o učnih možnostih za vse skupine odraslih v vseh okoljih. To zajema predvsem možnosti za vseživljenjsko učenje čim bliže domu, za izobraževanje na daljavo, kjer je to primerno, za povezovanje razvoja izobraževanja odraslih s potrebami posameznika, lokalnih okolij in regij ter s potrebami trga dela ter s tem omogočiti enakomernejši regionalni razvoj ter zagotavljati uresničevanje načela enakosti spolov.

Cilji Nacionalnega programa izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji do leta 2010 so:

1. Izboljšati splošno izobraženost odraslih.
2. Dvigniti izobrazbeno raven, pri čemer je najmanj 12 let uspešno dokončanega šolanja temeljni izobrazbeni standard.
3. Povečati zaposlitvene zmožnosti.
4. Povečati možnosti za učenje in vključenost v izobraževanje.

Nacionalni program opredeljuje več prednostnih področij, prvo je splošno izobraževanje in učenje odraslih, v katerega lahko umestimo tudi potrošniško izobraževanje. Tako naj bi odraslim zagotovili različne oblike in možnosti za vključitev v programe za:

- zviševanje splošnoizobraževalne in kulturne ravni, osebni razvoj in socialno vključenost,
- aktivno državljanstvo,
- zdravo življenje,
- varovanje okolja,
- ohranjanje kulturne tradicije in narodne identitete,
- razvijanje pisnih spretnosti,
- pridobivanje novih temeljnih spretnosti,
- zmanjševanje družbene zapostavljenosti,
- motiviranje in spodbujanje k učenju in nadaljevanju opuščenega šolanja.

3.3 Zakon o varstvu potrošnikov

Zakon o varstvu potrošnikov je krovni zakon, ki določa temeljne pravice potrošnikov v odnosu do ponudnikov blaga in storitev na trgu. V zakonu je omenjeno tudi področje izobraževanja potrošnikov. Tako je v 64. členu zapisano, naj vzgojno-izobraževalni programi osnovnega in srednjega šolstva vsebujejo tudi temeljna znanja o varstvu potrošnikov. Pri pripravi izobraževalnih programov Urad za varstvo potrošnikov sodeluje z vzgojno-izobraževalnimi institucijami.

Zakon pa predvideva, da lahko Urad in organizacije potrošnikov tudi same izvajajo programe strokovnega izpopolnjevanja za učitelje za pridobivanje temeljnih znanj o varstvu potrošnikov.

Skladno z zakonom lahko organizacije potrošnikov sodelujejo z vzgojno-izobraževalnimi institucijami, pripravljajo vzgojno-izobraževalna gradiva in vodijo druge vzgojno-izobraževalne aktivnosti s področja varstva potrošnikov za potrošnike vseh starostnih skupin.

Ta zakon je tudi pravna podlaga za sprejem nacionalnega programa varstva potrošnikov.

3.3.1 Resolucija o nacionalnem programu varstva potrošnikov 2006–2010

V Resoluciji o nacionalnem programu varstva potrošnikov 2006–2010 je posebno poglavje, namenjeno tudi vzgoji in izobraževanju potrošnikov. Kot je zapisano, posredovanje znanj s področja varstva potrošnikov otrokom v okviru šolskega sistema ter odraslim v okviru vseživljenjskega učenja povečuje pismenost in ima ugodne učinke na kakovost življenja, socialno kohezijo, zdravje potrošnikov, odgovornejši odnos do okolja ter vpliva na nekatere širše družbene sisteme, ki pripomorejo tudi k razvijanju vrednostnih sistemov. V Resoluciji vzgojo in izobraževanje potrošnikov opredeljujejo kot sestavni del varstva potrošnikov. Zapisano je, naj učenci v okviru šolskega sistema spoznajo pravice in dolžnosti, ki jih imajo kot potrošniki. Predvsem predpise, ki urejajo področje varstva potrošnikov, upravljanje z ekonomskimi viri, še posebej z lastnim denarjem in družinskim proračunom, vlogo in vplive oglaševanja, vpliv sodobnega potrošništva na družbo in okolje, razmerja med ceno in kakovostjo izdelkov in storitev ter odnosom med prehrano in zdravjem. Šola naj bi pomagala tudi pri razvijanju funkcionalnih sposobnosti, npr. preudarno nakupovanje, potrošnik in obvladovanje novih tehnologij (računalniki, internet, mobilni telefoni), pa tudi npr. kako napisati pritožbo ali izpolniti obrazce (funkcionalna pismenost).

V okviru srednje šole pa tudi Resolucija izobraževanje potrošnikov že skrči le na nekatere izobraževalne programe, npr. ekonomske, medtem ko se lahko preostali o potrošniških vsebinah poučijo le v okviru izbirnih vsebin, npr. zdravstvene vzgoje. Potrošniško izobraževanje odraslih država tesno povezuje z dvigovanjem splošne ravni (funkcionalne) pismenosti. Kot ugotavljajo pristojni v Resoluciji, izobraževanje na področju varstva potrošnikov ni pomembno le za vse potrošnike vseh starostnih skupin, temveč tudi za učitelje v okviru izobraževalnih sistemov, ponudnike blaga in storitev, nacionalne regulatorje in vse, ki so odgovorni za izvrševanje zakonodaje s področja varstva potrošnikov, tudi sodnike.

V Resoluciji je zato predvideno, da bo Republika Slovenija:

- namenjala pozornost vključevanju vsebin, ki vzgajajo mlade v obveščene, osveščene, odgovorne in samozavestne potrošnike v okviru programov dodatnega izobraževanja učiteljev osnovno- in srednješolskega sistema;
- namenjala pozornost vključevanju “trdnih sklopov” s področja varstva potrošnikov v obvezne izbirne vsebine v okviru celotnega šolskega sistema;
- spodbujala in podpirala projektne dejavnosti nevladnih potrošniških organizacij s ciljem obveščanja in izobraževanja potrošnikov v okviru zagotavljanja javne službe (izdaja brošur, zloženk);
- podpirala predlog Evropske komisije o preoblikovanju obstoječih programov Socrates in Leonardo da Vinci v integrirani program o vseživljenjskem učenju.

Kot je zapisano v Resoluciji, je potrošniška revija VIP (izdajatelj Zveza potrošnikov Slovenije) pomemben vir neodvisnih informacij, zato Vlada v načrtih do leta 2010 načrtuje, da bo reviji podaljšala koncesijo. Zavzema se tudi za širitev prisotnosti revije v osnovnih in srednjih šolah ter knjižnicah kot vir informacij in učni pripomoček.

V resoluciji je nekaj pozornosti namenjene tudi trajnostni potrošnji, saj je v njej zapisano, da je za doseganje ciljev trajnostne potrošnje treba potrošnike kontinuirano izobraževati, obveščati in osveščati za pridobivanje veččin in znanja, ki bodo potrošnikovo izbiro na trgu, uporabo izdelkov in odlaganje odpadkov usmerili k trajnostno naravnemu ravnanju. Odgovornost za okolje nosijo trije najpomembnejši udeleženci na trgu: država, izdelovalci in potrošniki. Potrošnikom naj bi zato v prihodnjih letih nudili tudi več objektivnih informacij o življenjskem ciklu izdelkov, spodbujali manjšo rabo in porabo naravnih virov ter jih ozaveščali in obveščali s ciljem razvijanja veččin za trajnostno uporabo izdelkov in storitev.

3.4 Zakon o varstvu okolja

Zakon o varstvu okolja ureja varstvo okolja pred obremenjevanjem, kar je temeljni pogoj za trajnostni razvoj. Namen varstva okolja je spodbujanje in usmerjanje razvoja družbe, ki omogoča dolgoročne pogoje za človekovo zdravje, počutje in kakovost njegovega življenja ter hkrati ohranja biotsko raznovrstnost. Država in lokalne skupnosti morajo poskrbeti za gospodarski in socialni razvoj družbe, ki pri zadovoljevanju potreb sedanje generacije upošteva enake možnosti zadovoljevanja potreb prihodnjih generacij in hkrati omogoča ohranjanje okolja. Pomembno vlogo pri uresničevanju načel trajnostnega razvoja imajo vsi državljani Slovenije. Državljanje je treba nenehno spodbujati k vedenju, ki preprečuje ali zmanjšuje obremenjevanje okolja. Načelo spodbujanja, ki je omenjeno v 12. členu Zakona o varstvu okolja, predvideva aktivno vlogo države in lokalne skupnosti pri ozaveščanju, obveščanju in izobraževanju ljudi o varstvu okolja, kar pomeni, da se morata tako država kot lokalna skupnost vključiti v izobraževanje odraslih potrošnikov, če želimo uresničevati trajnostni razvoj družbe.

3.4.1 Resolucija o nacionalnem programu varstva okolja 2005–2012 (ReNPVO)

Državni zbor Republike Slovenije je leta 1999 sprejel Nacionalni program varstva okolja, leta 2005 pa Resolucijo o nacionalnem programu varstva okolja 2005–2012. Strateške usmeritve, ki jih predvideva Resolucija, vključujejo številne ukrepe na področju komuniciranja z javnostjo ter izobraževanje na področju varstva okolja. Izobraževanje odraslih potrošnikov predstavlja temeljni ukrep, ki vodi k spreminjanju in oblikovanju vedenja, ki podpira trajnostno rabo naravnih virov in spodbuja trajnostno naravnano potrošnjo. Cilji spodbujanja trajnostne potrošnje, ki jih omenja Resolucija, so:

- ozaveščanje in informiranje javnosti,
- promocija primerov dobrih praks in prijaznega ravnanja,
- vključitev koncepta trajnostne potrošnje v izobraževalni proces.
- Obveščanje in izobraževanje potrošnikov sta temelja za dvigovanje okoljske ozaveščenosti posameznika in celotne družbe.

Lokalne skupnosti vse več pozornosti namenjajo obveščanju in izobraževanju potrošnikov o odgovornem ravnanju s komunalnimi odpadki, saj le ozaveščen in izobražen potrošnik izoblikuje navade, ki spodbujajo trajnostni odnos do okolja.

3.5 Zakon o zdravstveni ustreznosti živil in izdelkov ter snovi, ki prihajajo v stik z živil

Zakon o zdravstveni ustreznosti živil in izdelkov ter snovi, ki prihajajo v stik z živil, določa pogoje, ki jih morajo izpolnjevati živila in izdelki ter snovi, ki prihajajo v stik z njimi. Zakon obravnava pogoje za zagotavljanje zdravstvene ustreznosti živil in izdelkov ter snovi, ki prihajajo v stik z njimi. V zakonu je opredeljen tudi način zdravstvenega nadzora, ki zagotavlja varnost živil in s tem zagotavlja potrošniku, da lahko uživa varno hrano, ki jo je mogoče kupovati na slovenskem trgu. Z dopolnitvami zakona, ki so bile sprejete leta 2002, zakon tudi podrobno opredeljuje medresorsko sodelovanje na področju zdravstvene problematike prehrane in prehranske politike. Na osnovi 29. člena zakona je bil ustanovljen Urad za živila in prehrano kot organ v sestavi Ministrstva za zdravje. Urad med drugim pripravlja različne programe izobraževanja in usposabljanja delavcev o higieni živil in zdrave prehrane ter nacionalno strategijo in predlog nacionalnega programa prehranske politike. Naloga Urada je, da obvešča potrošnike in jih usmerja k ustreznemu izboru živil ter zagotavlja pravico do ustreznih informacij in podatkov o živilih. Državni zbor RS je na predlog Vlade RS sprejel Nacionalni program prehranske politike, katerega priprava je opredeljena v 30. členu obravnavanega zakona. V nadaljevanju je predstavljena resolucija, ki je bila sprejeta na osnovi nacionalnega programa prehranske politike in vključuje tudi številne naloge in predloge izobraževanja odraslih potrošnikov s področja prehrane.

3.5.1 Resolucija o nacionalnem programu prehranske politike 2005–2010

Zakon o zdravstveni ustreznosti živil, predmetov in snovi, ki prihajajo v stik z živil, je predstavljal pravno podlago za pripravo nacionalne prehranske politike in Resolucije o nacionalnem programu prehranske politike 2005–2010. Cilj oblikovane prehranske politike je zagotoviti potrošniku varno hrano v celotni živilski verigi, vzpostaviti, ohranjati in krepiti zdrave prehranjevalne navade prebivalcev Slovenije ter zagotoviti zadostno preskrbljenost s kakovostno in zdravju koristno hrano, pridelano in predelano na trajnostni način.

Raziskave, ki obravnavajo prehranjevalne navade Slovencev, kažejo, da se velik delež Slovencev ne prehranjuje zdravo. Nezdrave prehranjevalne navade, ki še posebej ogrožajo zdravje Slovencev, so:

- neustrezno število dnevno zaužitih obrokov hrane,
- neustrezen ritem prehranjevanja,
- visoka energijska vrednost povprečnega obroka,
- prevelika količina zaužitih skupnih maščob,

- prevelika količina zaužitih nasičenih maščob,
- premalo zaužitega sadja in zelenjave ter prehranske vlaknine.

Opisane prehranjevalne navade predstavljajo tveganje za nastanek civilizacijskih bolezni. Leta 2004 je bila v Državnem zboru sprejeta Resolucija o nacionalnem programu prehranske politike za obdobje od 2005 do 2010. Namen Resolucije je izboljšati prehranjevalne navade Slovencev ter zdravja prebivalcev Slovenije. Resolucija obsega tri področja: varnost hrane, zdravo in uravnoteženo prehranjevanje ter oskrbo z lokalno pridelano in predelano hrano. Dolgoročni cilji prehranske politike predvidevajo doseganje prehranskih priporočil glede uživanja zdrave hrane in uravnotežene prehrane. Za uresničevanje zastavljenih ciljev je potrebno usklajeno delovanje različnih družbenih subjektov, ki bodo znali usklajevati medsebojno sodelovanje in bodo zagotovili interdisciplinaren pristop k reševanju prehranske problematike prebivalcev Slovenije. Srednjeročni cilji prehranske politike so opredeljeni kot strategije in dejavnosti, ki se bodo izvajale v naslednjem petletnem obdobju, do leta 2010, in so usmerjene predvsem v različne dejavnosti, ki bi spodbujale prebivalce k večjemu uživanju sadja, zelenjave in prehranske vlaknine ter zmanjšanju povprečnega deleža zaužitih skupnih in nasičenih maščob ter alkohola.

3.5.2 Področje izobraževanja odraslih potrošnikov v Nacionalnem programu prehranske politike

Varnost živil

Na področju komuniciranja v zvezi z varnostjo živil oziroma hrane je predviden cilj, ki vključuje različne oblike izobraževanja o načinih obvladovanja tveganj, povezanih z varnostjo živil. Naloge in aktivnosti, ki so predvidene za doseganje omenjenega cilja, so povezane z izvedbo programov izobraževanja in usposabljanja za vse udeležene v živilski verigi. Na področju krepitev in ohranjanja zaupanja javnosti v varno hrano je predvidena priprava priporočil, ki temeljijo na ugotovitvah nacionalnega programa uradnega nadzora, vključno z monitoringom za nosilce živilske dejavnosti in potrošnike. Učinkovito komuniciranje s potrošniki bodo izvajale različne nevladne organizacije in strokovna združenja. Za krepitev znanja, veščin, ozaveščenosti in motiviranosti prebivalstva v zvezi z varnostjo hrane bodo skrbeli zavodi za zdravstveno varstvo, različne zdravstvene ustanove, šole, nevladne organizacije in strokovna združenja. Za doseganje omenjenega cilja so predvidene različne naloge in dejavnosti, med katerimi je za izobraževanje odraslih potrošnikov zlasti pomembna priprava različnih strokovnih gradiv in permanentno izobraževanje v zvezi s posebnimi vprašanji varnosti živil in hrane, ki so pomembni za občutljive skupine prebivalstva (nosečnice, starejši, majhni otroci ...).

Zdravo prehranjevanje

V Resoluciji je predvidena splošna promocija zdravega prehranjevanja za odraslo prebivalstvo. Cilj splošne promocije je uveljaviti zdrave prehranjevalne navade med prebivalci Slovenije. Posebna pozornost je namenjena vnosu hranil ter krepitvi znanja, veščin, ozaveščenosti in motiviranosti prebivalstva v zvezi z zdravim načinom prehranjevanja. Oblikovanje priporočil o zdravem prehranjevanju in izvajanje različnih programov promocije zdravja sodi med temeljne naloge in dejavnosti različnih nosilcev dejavnosti, ki pomagajo dosegati zastavljene cilje. Posebna pozornost je namenjena organizirani prehrani delavcev, ki lahko pripomore k ozaveščanju delavcev in delodajalcev o tem, da uživanje zdravju koristnega obroka pomembno vpliva na storilnost delavcev. Posebej so obravnavane tudi druge skupine odraslih s specifičnimi prehranjevalnimi navadami (socialno-ekonomsko ogroženi, starejši, ljudje s posebnimi potrebami ...).

Izboljšanje ponudbe zdravju koristnih živil in zdrave prehrane

Potrošniku je treba zagotoviti ustrezne informacije, povezane z živlom oziroma hrano, ki jo kupuje. Resolucija predvideva uveljavljanje strokovnega označevanja sestave živil, surovin in izdelkov. Treba je izboljšati možnost potrošnikov za nakup zdravju koristne hrane ter izboljšati kakovost domače gostinske in turistične ponudbe jedi in obrokov.

Strokovno izobraževanje

Posebno pozornost se namenja uvajanju dodatnega izobraževanja o zdravi prehrani v dodiplomskem izobraževanju pedagoških delavcev ter oblikovanju univerzitetnega študijskega programa za poklic "prehranski svetovalec", ki ga v Sloveniji ni.

Poleg formalnega izobraževanja je treba v Sloveniji zagotoviti tudi akreditacijski sistem za izvajalce izobraževanja o zdravi prehrani, ki bo omogočal izvajanje izobraževanj zunaj šolskega sistema. Predvideni nosilci tovrstnega izobraževanja so različna strokovna združenja s področja prehrane, univerze ter Inštitut za varovanje zdravja.

Lokalna trajnostna preskrba

Strateški cilj prehranske politike je tudi okrepitev lokalne trajnostne oskrbe z zdravju koristnimi živili oziroma hrano. Treba je povečati povpraševanje po kakovostni in lokalno pridelani hrani ter sočasno skrbeti za trajnostni odnos do okolja in pitne vode.

4 Smernice za izobraževanje odraslih v praksi

4.1 Vpliv potrošniškega izobraževanja na znanje in vedenje posameznika

Izobraževanje je v osnovi socialni in medosebni proces, v katerega so vključeni tako znanje kot tudi sposobnosti posameznika. Z izobraževanjem je povezano učenje, ki se pojavi takrat, kadar izkušnje, ki jih udeleženec pridobi v procesu učenja, vplivajo na spremembe v njegovem znanju in vedenju (Tomić, 2000; Woolfolk, 2002). Cilj potrošniškega izobraževanja je, da bi udeleženci izobraževanja z novim znanjem in pridobljenimi izkušnjami postali odgovorni potrošniki do sebe, družbe in naravnega okolja, v katerem živijo. V procesu potrošniškega izobraževanja, katerega cilj je sprememba vedenja, pa se moramo zavedati dejstva, da znanje in poznavanje določenih dejstev še ne pomeni želenega vedenja oziroma spremembe vedenja. Pri opazovanju in napovedovanju posameznikovih dejanj (vedenja) moramo upoštevati, da je vedenje posameznika močno determinirano z njegovimi psihološkimi značilnostmi ter z značilnostmi okolja, v katerem živi. Različni dejavniki, ki vplivajo na vedenje, so medsebojno povezani in vplivajo drug na drugega. V procesu izobraževanja lahko vplivamo na spremembo stališč posameznika, kar lahko posredno sproži spremembe vedenja. Pogosto se dogaja, da je vedenje pod močnim vplivom socialnega okolja in posameznik sprejema norme, ki so značilne za določeno okolje oziroma skupino. Iz tega sledi, da izobraževanje, ki je usmerjeno na določeno ciljno skupino ljudi, s katero se posameznik pogosto tudi identificira, lahko pomembno vpliva na uspeh izobraževanja.

V procesu izobraževanja je za doseganje zastavljenih ciljev pomembna motivacija. Notranja motivacija, ki izhaja iz posameznika (lastni interesi, potrebe ...), nas spodbuja k izvrševanju dejanj in nam omogoča doseganje zastavljenih ciljev. Pomembno je, da si udeleženci izobraževanja tudi sami postavijo cilje, ki so konkretni, zanimivi in realno dosegljivi ter jim predstavljajo izziv, ki jim ob uspehu prinaša zadovoljstvo in dodatno motivacijo.

Mnogokrat se udeleženci različnih potrošniških izobraževanj strinjajo, da bi bilo treba spremeniti lastno vedenje, vendar ne najdejo motiva oziroma nimajo jasne predstave, kako bi sprememba vedenja vplivala na njihovo kakovost življenja (telesno počutje, finančno stanje ...). Potrošnik ostaja razdvojen med težnjo po vztrajanju pri ustaljenem vedenju in navadah ter potrebo po spremembi, ki pozitivno vpliva na kakovost življenja.

Pomemben cilj potrošniškega izobraževanja je spodbujanje potrošnika, da razmišlja v luči trajnostnega vedenja in odkriva tudi njegove pozitivne vplive na kakovost osebnega življenja. Odkrivanje prednosti, ki jih prinaša določeno vedenje, je lahko pomemben notranji motivacijski dejavnik.

Izobraževanje deluje motivacijsko na udeležence, kadar posameznik v programu in načinu dela odkrije lastne interese. Pasivno vključevanje posameznika v izobraževanje negativno vpliva na njegovo motivacijo, tudi proces učenja bo otežen. Pri pripravi izobraževalnih programov, ki so namenjeni različnim skupinam odraslih potrošnikov, moramo upoštevati tudi značilnosti in specifične potrebe ciljne skupine, ki ji je izobraževanje namenjeno. Treba je analizirati osnovne značilnosti posameznikov, ki so vključeni v določeno ciljno skupino. Razlike med posamezniki, ki so pomembne za pripravo in izvajanje potrošniškega izobraževanja, so vezane zlasti na starost, spol, znanje, potrebe, sposobnosti in motivacijo udeležencev formalnega in neformalnega izobraževanja. Na podlagi omenjenih značilnosti oblikujemo cilje izobraževanja ter izberemo primerne vsebine in predvidimo najprimernejše metode dela, s pomočjo katerih bomo dosegli zastavljene cilje. Pomembno je, da v proces izobraževanja vključujemo različne učne metode (verbalne, demonstracijske, eksperimentalne, izkušenske ...), ki na različne načine spodbujajo k učenju. Uporaba različnih metod omogoča uspešnejše uresničevanje ciljev na posameznih stopnjah izvajanja izobraževanja (uvodna motivacija, podajanje in usvajanje vsebin, utrjevanje in preverjanje razumevanja vsebin, evalvacija uspešnosti doseganja zastavljenih ciljev) ter v heterogenih skupinah, ki jih sestavljajo posamezniki, ki so na različne načine sposobni osvajati nova znanja. Aktivne metode poučevanja, ki vplivajo na boljše pomnjenje podanih vsebin ter na notranjo motivacijo, spodbujajo udeležence izobraževanja k lastni aktivnosti (sodelovanje v diskusijah, aktivno sodelovanje v debati, aktivno reševanje problemov ...).

Pomemben del v procesu izobraževanja je tudi evalvacija, ki udeležencem in izvajalcem izobraževanja pokaže, kakšni so rezultati izobraževanja. Z ustrezno evalvacijo lahko ovrednotimo posamezne faze izobraževanja in odkrivamo pomanjkljivosti, ki jih lahko ob ponovnem izvajanju odpravimo. Pomembno je, da preverjamo primernost uporabljenega gradiva, metod in oblik dela.

Kdaj lahko izvajamo evalvacijo? Evalvacijo lahko izvajamo že pred začetkom izobraževanja. Namen začetne evalvacije je ugotoviti, ali smo pri pripravi programa upoštevali vse pomembne dejavnike, ki vplivajo na uspešnost izvajanja programa. V začetno evalvacijo lahko vključimo naslednja področja:

- primernost vsebin, metod in oblik načrtovanega dela za ciljno skupino, ki ji je izobraževanje namenjeno glede na predhodno znanje in izkušnje,
- ocena možnosti, ali bomo z načrtovanim delom dosegli zastavljene cilje,
- analiza tveganja za pojav morebitnih težav, ki jih lahko pričakujemo pri izvajanju izobraževalnega procesa, in priprava načrta reševanja ...

Med izvajanjem izobraževanja lahko s sprotno evalvacijo, ki vključuje analiziranje odziva udeležencev in njihovo aktivno sodelovanje, preverjamo, ali so udeleženci motivirani in aktivno vključeni v izobraževanje.

Pri končni evalvaciji ocenjujemo uspešnost doseganja zastavljenih ciljev in ugotavljamo pozitivne vidike uporabljenih metod izobraževanja ter morebitne pomanjkljivosti, ki jih je pri ponovnem izvajanju smiselno odpraviti. V evalvacijo vključujemo udeležence in izvajalce izobraževanja. Pogosto je evalvacija tudi nujen del poročila o izobraževanju, ki ga zahteva naročnik programa.

4.2 Izvajalci

S potrošniškim izobraževanjem odraslih učitelji skušajo vplivati na stališča, izboljšati znanje in veščine, ki so pomembne za vključenost posameznika v življenje sodobne družbe. Zaradi različnih tem, ki se pojavljajo v izobraževanju, je interdisciplinarno.

Dogovarjanja o tem, kdo je odgovoren za spremembe na področju potrošniškega izobraževanja, trajajo že nekaj let. Tisti, ki se ukvarjajo z izobraževanjem v učilnicah, trdijo, da morajo država in njene institucije potrošniške teme vključiti v spremembe kurikulumov in zagotoviti ustrezno pravno podlago in sredstva za izvajanje novih programov. Politiki odgovarjajo, da temelji za vključitev potrošniških vsebin v učni načrt že obstajajo in da morajo učitelji z novimi pristopi, metodami in idejami vključiti potrošniške vsebine v svoj predmet. Dejstvo pa je, da tudi t. i. tretja stran – ostali udeleženci (nevladne organizacije, javna sredstva obveščanja, gospodarstvo) ne bi smeli biti izključeni iz tega izobraževanja.

Jasno je torej, da morajo biti v izobraževanje vključene vse strani. Pomembno je, da se zagotovi formalnopravna in finančna osnova, ki bo postavila temelje za spremembo učnega načrta, smiselno je tudi, da učitelji v svoje programe vključijo nove, potrošniške vsebine. V razpravo, pripravo in implementacijo učnih vsebin pa se morajo vključiti tudi ostali udeleženci, ki lahko na eni strani posredujejo pomembne informacije, na drugi pa zagotovijo neposreden stik s potrošniki, ki niso vključeni v institucije formalnega izobraževanja.

4.3. Vsebina

Kot smo že zapisali, je področje potrošniškega izobraževanja zelo obsežno. Kljub vsemu lahko vsebine in cilje razdelimo na nekaj glavnih področij.

Način življenja

- Človekove potrebe
- Človekove pravice
- Zgodovinski razvoj družbe
- Zgodovinski razvoj gospodarstva
- Vloga potrošnje v sodobnem svetu
- Odgovornost za osebno, družinsko in družbeno življenje
- Aktivno državljanstvo
- Enakopravnost med spoloma
- Varovanje narave
- Recikliranje, ponovna uporaba, popravilo izdelka
- Alternativni načini življenja

Potrošništvo

- Zgodovinski razvoj potrošništva
- Vzorci potrošnje
- Psihologija potrošništva
- Ekonomija
- Vpliv sodobnih tehnologij na potrošništvo
- Medijska pismenost
- Vpliv vrstnikov
- Oglaševanje

Potrošnikove pravice

in obveznosti

- Zakonodaja
- Pogodbe in splošni pogoji
- Etični kodeksi
- Politični sistem (lokalni, nacionalni in mednarodni)
- Zaščita potrošnikov
- Pritožba
- Reševanje sporov

Potrošnja in okolje

- Ekologija, življenjski cikel izdelka, ekološko ravnovesje
- Ekološka pridelava in predelava
- Ohranjanje virov pitne vode
- Proizvodnja in poraba energije
- Zaščita zraka, prsti in vode
- Način pridelave in izraba prsti
- Biološka raznolikost
- Upravljanje z odpadki

Prehrana in zdravje

- Zdravje in bolezni
- Zdrav način prehranjevanja
- Vpliv prehrane na zdravje
- Ekološko pridelana hrana
- Varna hrana
- Označevanje izdelkov in razumevanje oznak na živilskih izdelkih
- Pravice bolnikov
- Dostopnost do zdravstvenega varstva
- Pravice iz (obveznega, dopolnilnega, dodatnega) zdravstvenega zavarovanja

Nove tehnologije

- Pasti in priložnosti
- E-nakupovanje
- E-bančništvo
- E-javna uprava
- E-demokracija

Varnost in kakovost

- Varnost izdelkov
- Označevanje izdelkov: oznake za varnost in oznake za kakovost
- Kontrola kakovosti
- Neodvisno primerjalno testiranje
- Gensko spremenjeni organizmi
- Razumevanje oznak na izdelkih
- Varna in pravilna raba izdelkov

Potrošnik in globalizacija

- Globalna soodvisnost
- Mednarodna trgovina
- Razdelitev virov, revščina
- Mednarodna podjetja
- Družbeno-socialna odgovornost
- Pravična trgovina
- Turizem, ekoturizem

Potrošnik in prihodnost

- Trajnostni razvoj in (še posebej) trajnostna potrošnja
- Alternativni viri energije
- Okolju prijazen transport
- Načela previdnosti

4.4 Ciljna javnost, vsebinske potrebe in izvajalci

Za čim učinkovitejše potrošniško izobraževanje odraslih ne moremo obravnavati kot enotno, homogeno skupino z enakimi potrebami. Vsebine izobraževanja je potrebno prilagoditi posamezni skupini, od katerih ima vsaka svoje značilnosti, to pa pomeni drugačne potrebe na področju potrošniškega izobraževanja (zanimajo jih različne teme, zato so metode in načini izobraževanja potrošnikov v posameznih skupinah različni).

Mlajši odrasli (srednješolci, študenti) – formalno izobraževanje

- **Vsebina:** način življenja, potrošništvo, potrošnja in okolje, prehrana in zdravje, nove tehnologije, potrošnik in prihodnost.
- **Izvajalci:** srednje šole in fakultete.

Mlajši odrasli (brezposelni, prvi iskalci zaposlitve)

– neformalno izobraževanje

- **Vsebina:** potrošnikove pravice in obveznosti, potrošnja in okolje, prehrana in zdravje, nove tehnologije, varnost.
- **Izvajalci:** Zveza potrošnikov Slovenije, ljudske univerze, Andragoški center, druga društva in organizacije, zavodi za zaposlovanje, knjižnice.

Aktivno prebivalstvo (npr. starši, zaposleni)

- **Vsebina:** način življenja, potrošništvo, potrošnikove pravice in obveznosti, prehrana in zdravje, varnost, potrošnik in globalizacija, potrošnik in prihodnost, nove tehnologije.
- **Izvajalci:** Zveza potrošnikov Slovenije, izobraževalne organizacije, mediji, sindikati in knjižnice.

Starejši odrasli (upokojenci)

- **Vsebina:** potrošništvo, potrošnikove pravice in obveznosti, potrošnja in okolje, prehrana in zdravje, nove tehnologije, varnost, potrošnik in prihodnost.
- **Izvajalci:** Zveza potrošnikov Slovenije, Univerza za tretje življenjsko obdobje, upokojenska društva, centri za socialno delo, medicinske sestre, knjižnice.

Ljudje na podeželju

- **Vseбина:** potrošništvo, potrošnikove pravice in obveznosti, potrošnja in okolje, prehrana in zdravje, nove tehnologije, varnost, potrošnik in prihodnost.
Pri oblikovanju vsebine je treba upoštevati, da so ljudje na podeželju hkrati pridelovalci (proizvajalci) in porabniki hrane.
- **Izvajalci:** društva, Kmetijsko-gozdarska zbornica, aktivni (npr. kmečkih žena) in cerkev.

Ljudje s posebnimi potrebami (npr. invalidi, kronični bolniki)

- **Vseбина:** potrošnikove pravice in obveznosti, potrošnja in okolje, prehrana in zdravje, nove tehnologije, varnost, potrošnik in prihodnost.
- **Izvajalci:** Zveza potrošnikov Slovenije, društva bolnikov, zdravstveni domovi, knjižnice.

Sredstva javnega obveščanja (novinarstvo), strokovna javnost, idoli

- **Vseбина:** potrošništvo, potrošnikove pravice in obveznosti, potrošnik in globalizacija, potrošnik in prihodnost.
- **Izvajalci:** Zveza potrošnikov Slovenije, fakultete, evropska potrošniška organizacija, stanovske organizacije.

4.5 Vključitev vsebin v obstoječe predmete/tečaje in priprava novih predmetnikov/programov v tečajni obliki

Pristopi k pripravi in predstavitvi vsebin so seveda lahko različni, pomembno pa je, da učitelj upošteva izrazito akcijsko usmerjenost potrošniškega izobraževanja. To pomeni, da so po končanem izobraževanju učenci sposobni spremeniti svoje vrednote in vedenje ter uresničiti naučeno v vsakdanjem življenju. Ne gre torej za podajanje obsežnih informacij in faktografsko učenje, ampak za spodbujanje in učenje veščin.

Učenci (in učitelji) naj bi bili sposobni identificirati problem, se pogovarjati o njem in poiskati primeren način za razrešitev. Da bo učenje čim uspešnejše, je treba v učni načrt uvesti nekatere spremembe, določiti odgovornosti posameznih udeležencev v procesu izobraževanja, pripraviti ustrezno metodologijo in v proces učenja aktivno vključiti učence/udeležence tečaja.

Spremembe v učnem načrtu

Potrošniško izobraževanje bo učinkovito, če se bo odzivalo na aktualna dogajanja. Zato je pomembno, da učitelj v svoj učni načrt vključi aktualna dogajanja. Izobraževalne organizacije po svetu se različno lotevajo vpeljevanja potrošniških vsebin v učni načrt. V nekaterih organizacijah je zaposleni oz. skupina zaposlenih odgovorna za koordinacijo in spremljanje tega področja, tako da pridobljene informacije posreduje naprej sodelavcem, ki bi potrošniške teme lahko vključili v svoj predmet/tečaj. Takšen način organizacijam omogoča, da lažje in učinkoviteje spremljajo spremembe na določenem področju. Na drugi strani so izobraževalne ustanove, ki umeščanje novih vsebin popolnoma prepuščajo posameznim učiteljem. Kateri sistem je učinkovitejši, je odvisno predvsem od organizacije dela v ustanovi. Vsekakor je pomembno, da učitelji poiščejo čim več informacij in redno sodelujejo z nevladnimi organizacijami (potrošniškimi, okoljevarstvenimi organizacijami) ter državnimi ustanovami (npr. Uradom za varstvo potrošnikov, tržno in zdravstveno inšpekcijo ipd.) in gospodarstvom (npr. obrtno in gospodarsko zbornico, oglaševalsko zbornico). Ti partnerji lahko bistveno pripomorejo h kakovosti učnega programa. Predstavljajo pomemben vir informacij, učnega gradiva ter učencem in učiteljem ponujajo možnost obiska.

Med najučinkovitejšimi načini so se izkazala izobraževanja za učitelje multiplikatorje, ki udeležencem izobraževanj omogočajo, da se po eni strani seznanijo s temo, z novimi dogajanja na tem področju in učinkovitimi metodami učenja, po drugi strani pa lahko vsebine s tečaja predstavijo sodelavcem (v isti ali drugi izobraževalni ustanovi) in jih hkrati takoj umestijo v svoj načrt poučevanja.

Odgovornosti posameznih udeležencev

Frontalno učenje potrošniških vsebin ni učinkovito, zato je pomembno, da učitelj učence/udeležence tečaja čim bolj vključi v izobraževalni proces. Učitelji morajo spodbujati dialog, tako na ravni učitelj – učenec, kot na ravni učenec – učenec. Potrošniško izobraževanje lahko prinaša tudi konfliktne situacije, a dialog spodbuja priznavanje in spoštovanje različnosti, kar je tudi eden od ciljev izobraževanja.

Zelo učinkovita metoda vključevanja učencev/udeležencev je, da sami skušajo določiti največje potrošniške probleme/težave, ki jih opazijo v svojem osebnem življenju ali družbi nasploh. Na tak način lahko učitelj tudi oceni učenčevo znanje, izkušnje in pričakovanja, kar omogoča večjo učinkovitost izobraževalnega procesa.

Zelo pomembne so tudi učiteljeve osebne vrednote in stališča. Učitelj mora biti v tem procesu nevtralen, tako glede splošnih svetovnih vprašanj, pa tudi potrošniških dilem. Vse prevečkrat se je že izkazalo (in še vedno smo lahko priča takšnim dogajanjem), da se za poučevanjem o zdravih prehranskih navadah pravzaprav skriva pomemben proizvajalec izdelkov z malo maščobe (in hkrati

veliko sladkorja, a to učitelj raje zamolči) ali veliko vitaminov (čeprav gre za visoko predelano živilo v okolju neprijazni embalaži). Takšne pritiske mora učitelj že v začetku zavrniti, saj bo le tako lahko ohranil svojo osebno integriteto in strokovni ugled.

Metodologija

Načrtovanje potrošniškega izobraževanja naj obsega naslednje faze:

- cilji in smotri izobraževanja,
- identifikacija problema/stanja/izziva,
- prepoznavanje očitnih razlogov,
- iskanje prikritih vzrokov,
- izoblikovanje principov/vrednosti, ki nas bodo vodile k rešitvi problema,
- premislek o različnih pobudah za spremembo,
- premislek o takojšnjih rezultatih, ki jih bodo prinesle spremembe,
- razmislek o dolgoročnih posledicah, ki so vzrok spremenjenega načina življenja.

Učitelji lahko uporabijo številne metode, da bo njihovo izobraževanje čim učinkovitejše. Če naštejemo le nekatere: priprava seminarskih nalog, posterjev, spremenjene vloge (učenec predstavi problem, ki je v nasprotju z njegovim načinom razmišljanja), igranje vlog (pri predstavitvi problema, npr. reklamacije, prevzame vlogo trgovca, izdelovalca, potrošnika, tržnega inšpektorja), iskanje najboljših praks v lokalnem/nacionalnem/mednarodnem okolju (npr. skupine za samopomoč, gibanja za zdravo življenje, ekološka pridelava hrane ...), obiski na terenu ...

Aktivna udeležba učencev/udeležencev

Ker gre za odrasle učence/udeležence, je pomembno, da učitelji upoštevajo njihove izkušnje. Pomembno je, da učenci o svojih izkušnjah, potrošniških problemih in pričakovanih spregovorijo, pri čemer mora učitelj zagotavljati osebno integriteto vseh udeležencev. Učitelji lahko učence/udeležence aktivno vključijo v vse faze izobraževanja: pripravo, izvedbo in evalvacijo.

Če bodo učenci sami identificirali najpomembnejše potrošniške težave, bo lahko izobraževanje bolj usmerjeno in s tem tudi zanimivejše. V izvedbi lahko sami aktivno iščejo pomembne informacije, obišejo različne organizacije, poiščejo nove spletne strani, pripravijo seminarske naloge in se npr. naučijo napisati reklamacijo. Medsebojna izmenjava izkušenj je pomembna tudi za končno evalvacijo. Učenci lahko poročajo in ocenijo sebe in druge udeležence o tem, kako so po zaključku izobraževanja spremenili svoje potrošniške navade, kako po novem iščejo informacije in rešujejo potrošniška vprašanja.

4.6 Rezultati in evalvacija

Rezultate potrošniškega izobraževanja je težko konkretizirati. Od odraslega človeka, ki uspešno opravi vozniški izpit, lahko pričakujemo, da bo znal varno voziti avto, udeležencu potrošniškega izobraževanja pa je težje določiti konkretne veščine, ki naj bi jih osvojil. Potrošniško izobraževanje naj bi aktivno prispevalo k pravičnejši družbi in trajnostnemu razvoju na lokalni, državni in mednarodni ravni.

Osnovni cilji (dosežki) potrošniškega izobraževanja naj bi bili:

- poznavanje pravic in obveznosti potrošnika in državljana,
- osvojitve veščin, ki omogočajo osveščeno in informirano odločanje,
- družbeno odgovorno ravnanje, ki zajema tudi ekološko odgovornost, solidarnost do drugih, kritični odnos do različnih informacij in aktivno udeležnost v procesih spreminjanja dogajanj na trgu in v družbi.

Pričakovane dosežke lahko opredelimo tudi drugače – odvisno od vsebine, ki jo predstavimo odraslim. Ti ne posegajo samo na predstavljeno področje, ampak se prepletajo z drugimi področji, tako kot velja za celotno potrošniško izobraževanje. To lahko ponazorimo s primerom varnosti in kakovosti izdelkov:

- **varnost izdelkov:** poznavanje in razumevanje zakonodaje, ki ureja to področje.
- **Označevanje izdelkov:** poznavanje oznak, sposobnost odločanja za nakupe na podlagi oznak na izdelkih, večja funkcionalna pismenost.
- **Kontrola varnosti:** poznavanje načinov nadzora varnosti, mehanizmov in sistemov odpoklica s trga, sistem RAPEX, sposobnost iskanja informacij na spletu.
- **Kontrola kakovosti:** način kontrole.
- **Neodvisno primerjalno testiranje:** sistem testiranja, razlika med neodvisnim in komercialnim testiranjem, kako izbrati izdelek na podlagi ugotovitev neodvisnih testov, sposobnost ovrednotenja informacije.
- **Gensko spremenjeni organizmi:** poznavanje načina proizvodnje, poznavanje načina poslovanja podjetij, ki se ukvarjajo z genskim inženiringom, poznavanje načela previdnosti, zavedanje o pomenu varovanja okolja in pomenu ohranjanja biološke raznolikosti.
- **Razumevanje oznak na izdelkih:** kaj oznake pomenijo, razvijanje sposobnosti za odločitev za nakup izdelka na podlagi podatkov na njem, razumevanje trajnostnega vidika potrošnje in nakup izdelkov z ekološkimi oznakami.
- **Varna in pravilna raba ter odlaganje izdelkov:** večja funkcionalna pismenost, zavedanje o pomenu varovanja okolja.

4.7 Sistemska organizacija izobraževanja odraslih

Programi potrošniškega izobraževanja tržno niso privlačni, zato je treba za tovrstno izobraževanje pridobiti javna sredstva in razmisliti o sodelovanju pri izobraževalnih projektih na evropski in tudi nacionalni ravni. Pomembno je, da se na nacionalni ravni izobraževanje in financiranje izobraževanja zastavi medresorsko, saj izobraževanje ne pokriva zgolj področja ekonomskih znanj (Ministrstvo za gospodarstvo), ampak tudi področje zdravja (Ministrstvo za zdravje), trajnostnega vidika potrošnje in načina življenja (Ministrstvo za okolje in prostor) in seveda tudi splošnega izobraževanja (Ministrstvo za šolstvo in šport).

Da bi bila organizacija izobraževanja čim učinkovitejša, bi bilo smiselno določiti nacionalnega koordinatorja za področje potrošniškega izobraževanja odraslih. Na delavnici o potrošniškem izobraževanju odraslih, ki je bila organizirana maja 2005, so udeleženci tako predlagali, da bi bilo primerno, če bi vlogo nacionalnega koordinatorja (seveda ob primerni podpori) zaradi številnih izkušenj, ki jih na tem področju že ima in vsakodnevnega neposrednega stika s potrošniki, prevzela nevladna organizacija Zveza potrošnikov Slovenije.

4.8 Priporočila

Priprava nacionalnega programa za potrošniško izobraževanje odraslih.

Pri pripravi bi morali sodelovati strokovnjaki s področja varstva potrošnikov, izobraževanja, zdravstvenega varstva, prehrane, predstavniki gospodarstva (gospodarska in obrtna zbornica) in politike, upoštevati pa bi morali vse vidike izobraževanja potrošnikov. Pomembno je, da se določijo vsebine in hkrati razvijejo metode za poučevanje.

Aktivno spodbujanje interdisciplinarnega povezovanja različnih organizacij, ki bi skupaj pripravljale izobraževanje.

- Izobraževanje je lahko uspešno, če se poveže več organizacij – primer je izobraževanje multiplikatorjev, kjer so se uspešno povezali Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Pedagoška fakulteta iz Ljubljane in Zveza potrošnikov Slovenije.

Stabilno financiranje potrošniškega izobraževanja iz javnih sredstev.

- Pomembno je, da so viri informacij neodvisni, zato je treba zagotoviti javna sredstva za organizacijo izobraževanja. Le tako bi lahko zagotovili kakovostno in redno izobraževanje. Pomembno je namreč, da se zagotovi kontinuiteta izobraževanja, ta pa je mogoča le z rednim financiranjem.

Promocija potrošniških vsebin v okviru že obstoječih predmetov v formalnem izobraževanju.

- Potrošniške vsebine lahko najdejo prostor v okviru številnih že obstoječih predmetov, tako v osnovni kot srednji šoli. Potrošniške vsebine se lahko vključijo npr. v poučevanje slovenskega jezika (kako sestavimo pritožbo), splošne pravice potrošnikov v državljansko vzgojo, varnost hrane v gospodinjstvo in trajnostni vidik potrošnje v nekatere naravoslovne predmete. Funkcionalna nepismenost je velika težava odraslih v Sloveniji, ta se kaže tudi npr. pri razumevanju oznak na izdelkih – pa naj gre za podatek o sestavi, vzdrževanju ali pravilni uporabi izdelka.

Promocija potrošniških vsebin v okviru že obstoječih seminarjev, tečajev in izobraževanj na področju neformalnega izobraževanja.

- Enostavna, aktualna in zanimiva predstavitev vsebin.

Promocija potrošniških vsebin v sklopu informalnega izobraževanja.

- Potrošniki pridobivamo informacije iz različnih virov, zato je potrebno sodelovanje potrošniških organizacij, javnih sredstev obveščanja, pa tudi gospodarstva in drugih zainteresiranih – npr. okoljevarstvenih organizacij in društev bolnikov, ki lahko sodelujejo pri pripravi vsebin in zagotavljanju promocijskih kanalov, da bi informacije čim lažje dosegle potrošnika. Izjemno pomembna je tudi vloga medijev in prikazovanje pozitivnih učinkov potrošniškega izobraževanja.

Potrošniškim vsebinam je treba nameniti pomembno mesto pri promociji vseživljenjskega učenja.

- Potrošniške vsebine lahko predavatelji vključijo v številne seminarje in tečaje. Če naštejemo le nekaj primerov: varnost hrane, označevanje in razumevanje oznak na živilskih izdelkih na tečajih priprave hrane, varno nakupovanje po internetu na tečajih računalništva in splošne pravice potrošnikov pri državljanski vzgoji.

Organizirano potrošniško izobraževanje nezaposlenih
in iskalcev zaposlitve.

- Za to skupino prebivalcev je organiziranih veliko oblik izobraževanja, pridobivanja novih znanj ali prekvalifikacije. Poznavanje potrošniških vsebin (ki jih lahko učitelji vključijo tudi v že obstoječe programe) lahko pomembno pripomore k boljši vključenosti v družbo.

Positiven zgled države: v okviru javnih naročil naj država in javna podjetja spodbujajo trajnostni vidik potrošnje.

- Bolnišnice, šole, vrtci, državni organi lahko v okviru svojih naročil pozitivno in pomembno prispevajo k proizvodnji ekološko pridelane hrane, tekstila, pridobljenega na okolju prijazen način, ali pohištva, prijaznega za zdravje. Našteta so le nekatera področja.

Neposredno svetovanje potrošnikom po telefonu naj bi predstavljala le dopolnitev informiranja in izobraževanja potrošnikov.

- Svetovanje trenutno predstavlja enega od glavnih temeljev obveščanja in izobraževanja potrošnikov. Dejstvo je, da večina potrošnikov poišče informacije šele, ko imajo težave, torej gre le za obliko posredovanja, ko je že prepozno, zato je učinkovitost tovrstnega svetovanja omejena. Pomembno je, da poudarek namenimo preventivi – torej spodbudi potrošnika, da dejavno išče informacije, še preden se znajde v težavah. Takšno izobraževanje je tudi veliko učinkovitejše, saj se lahko potrošnik v težavnih okoliščinah ustrezno odzove.

5 Uporabljena in priporočena literatura

- Consumers International (2005): From bean to cup: how consumer choice impacts upon coffee producers and environment. London
- Strmčnik, F. (2001): Didaktika: osrednje teoretične teme. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Tomič, A. (2000): Izbrana poglavja iz didaktike. Ljubljana, Center za pedagoško izobraževanje Filozofske fakultete.
- Vinkovič, L. (2006): Pravična trgovina je več kot le posel. Ljubljana, Revija Podjetnik, št. 6/2006 .
- Woolfolk, A. (2002): Pedagoška psihologija. Ljubljana, Educy.
- Ustava Republike Slovenije (Ur. l. RS, št. 33I/1991-I in vse spremembe).
- Zakon o izobraževanju odraslih – ZIO (Ur. l. RS, št. 12/1996).
- Zakon o varstvu okolja – ZVO (Ur. l. RS, št. 39/2006).
- Zakon o varstvu potrošnikov – ZVPot (Ur. l. RS, št. 98/2004).
- Resolucija o nacionalnem programu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji do leta 2010 (Ur. l. RS, št. 70/2004).
- Resolucija o nacionalnem programu varstva okolja 2005–2012 (ReNPVO) (Ur. l. RS, št. 2/2006).
- Resolucija o nacionalnem programu varstva potrošnikov 2006–2010 (Ur. l. RS, št. 114/2005).
- Resolucija o nacionalnem programu prehranske politike 2005–2010 (Ur. l. RS, št. 39/2005).
- Zakon o zdravstveni ustreznosti živil in izdelkov ter snovi, ki prihajajo v stik z živili - ZZUZIS (Ur. l. RS, št. 52/2000).
- Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o zdravstveni ustreznosti živil in izdelkov ter snovi, ki prihajajo v stik z živili - ZZUZIS-A (Ur. l. RS, št. 42/2002).

**SMERNICE
POTROŠNIŠKEGA IZOBRAŽEVANJA
ODRASLIH V SLOVENIJI:**

- predstavljajo pomen izobraževanja potrošnikov,
 - prikazujejo stanje na področju potrošniškega izobraževanja v Sloveniji,
- poudarjajo pomen potrošniškega izobraževanja kot del vseživljenjskega učenja,
 - predstavljajo številna področja, pri katerih lahko vključimo potrošniško izobraževanje,
 - ponujajo pomoč učiteljem pri vključevanju potrošniških vsebin v programe izobraževanja odraslih,
- vsebujejo ideje za krepitev potrošniškega izobraževanja, ki bodo koristile izvajalcem – učiteljem in oblikovalcem politike,
- poudarjajo pomen trajnostnega vidika potrošnje,
 - vsebujejo spisek organizacij, ki se ukvarjajo s potrošniškim izobraževanjem,
 - spodbujajo sodelovanje različnih organizacij s področja izobraževanja odraslih.

**ZVEZA POTROŠNIKOV
SLOVENIJE**

ISBN 961-6345-07-9

